

Vilniaus universiteto
Komunikacijos fakulteto
Knygotyros ir dokumentotyros institutas

Marija Matulytė-Černiauskiė,
Leidybos magistro studijų programos II kurso studentė

BIOGRAFINIŲ KNYGŲ LEIDYBA LIETUVOJE 2005–2009 m.
Magistro baigiamasis darbas

Vadovas: prof. Remigijus Misiūnas

Vilnius, 2011

<i>Pildo magistro baigiamojo darbo autorius</i>
MARIJA MATULYTĖ-ČERNIAUSKIENĖ (magistro baigiamojo darbo autoriaus vardas, pavardė)
BIOGRAFINIŲ KNYGŲ LEIDYBA LIETUVOJE 2005–2009 m. (magistro baigiamojo darbo pavadinimas lietuvių kalba)
PUBLISHING OF BIOGRAFIC BOOKS IN LITHUANIA DURING 2005–2009 (magistro baigiamojo darbo pavadinimas anglų kalba)
Patvirtinu, kad magistro baigiamasis darbas parašytas savarankiškai, nepažeidžiant kitiems asmenims priklausančių autorių teisių, visas baigiamasis bakalauro/ magistro darbas ar jo dalis nebuvo panaudotas kitose aukštosiose mokyklose.

(magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)
Sutinku, kad magistro baigiamasis darbas būtų naudojamas neatlygintinai 5 metus Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto studijų procese.

(magistro baigiamojo darbo autoriaus parašas)
<i>Pildo magistro baigiamojo darbo vadovas</i>
Magistro baigiamąjį darbą ginti _____ (įrašyti – leidžiu arba neleidžiu)

(data) (magistro baigiamojo darbo vadovo parašas)
<i>Pildo instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, reikalų tvarkytoja</i>
Magistro baigiamasis darbas įregistruotas

(instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, pavadinimas)

(data) (instituto/ katedros reikalų tvarkytojos parašas)
<i>Pildo instituto/ katedros, kuriojančios studijų programą, vadovas</i>
Recenzentu skiriu _____ (recenzento vardas, pavardė)

(data) (instituto/ katedros vadovo parašas)
<i>Pildo recenzentas</i>
Darbą recenzuoti gavau _____ (data) (recenzento parašas)

REFERATO LAPAS

Matulytė-Černiauskienė, Marija

Ma-649 Biografinių knygų leidyba Lietuvoje 2005–2009 m. : magistro baigiamasis darbas / Marija Matulytė-Černiauskienė; mokslinis vadovas prof. Remigijus Misiūnas; Vilniaus universitetas. Komunikacijos fakultetas. Knygotyros ir dokumentotyros institutas. – Vilnius, 2011. – 58 lap.: lent. – Mašinr. – Santr. angl. – Bibliogr.: p. 55–56 (28 pavad.).

UDK 929

Reikšminiai žodžiai: *biografinės knygos, biografijos, autobiografijos, memuarai, atsiminimai, leidyba.*

Magistro darbo **objektas** – biografinių knygų leidyba Lietuvoje 2005–2009 m. **Darbo tikslas** – ištirti biografinių knygų leidybą Lietuvoje 2005–2009 m. ir nustatyti tokių knygų leidybos tendencijas bei perspektyvas. Šiam tikslui pasiekti iškeliami tokie uždaviniai:

1. Parengti biografinių knygų tipologiją.
2. Ištirti biografinių knygų istorinę raidą.
3. Ištirti biografinių knygų leidybos istoriją Lietuvoje.
4. Išnagrinėti biografinių knygų leidybos ypatybes pastaraisiais metais ir galimas ateinančių metų tendencijas remiantis pastarųjų metų biografinių knygų leidybos duomenimis.

Vadovaujantis moksline literatūra, literatūros kritika, literatūrologų monografijomis darbe apibūdinama biografinių knygų vieta literatūroje, išskiriami biografinių knygų tipai, rūšys, jų skirtumai ir panašumai, atskleidžiamos tokio skirstymo prielaidos. Taip pat analizuojama biografinių knygų vystymosi raida, istorinės aplinkybės, lėmusios žanro populiarumą arba nuosmukį, vidinio žanro skaidymosi priežastys ir kita. Darbas padeda susidaryti bendrą biografinių knygų leidybos vaizdą.

Darbo struktūra atspindėta turinyje, ji parengta pagal išsikeltus magistro darbo uždavinius. Pirmajame skyriuje formuluojama biografinių knygų klasifikacija, analizuojama biografinių knygų istorinė raida pasaulyje ir Lietuvoje. Antrajame skyriuje aptariama biografinių knygų leidyba Lietuvoje konkrečiu 2005–2009 m. laikotarpiu, jos stiprybės ir silpnybės.

TURINYS

ĮVADAS	5
1. BIOGRAFINIŲ KNYGŲ KLASIFIKACIJA IR ISTORINĖ RAIDA	8
1.1. Biografinė knyga ir jos rūšys	8
1.1.1. Biografijos bruožai	8
1.1.2. Autobiografijos bruožai	9
1.1.3. Atsiminimų (memuarų) bruožai	11
1.2. Biografinių knygų tipologija	12
1.2.1. Mokslinės biografijos bruožai	13
1.2.2. Meninės biografijos bruožai	14
1.2.3. Populiariosios biografijos bruožai	15
1.3. Biografijos žanro raida	19
1.4. Biografinės knygos Lietuvoje iki 2005 m.	22
2. BIOGRAFINIŲ KNYGŲ LEIDYBA LIETUVOJE 2005–2009 M.	30
2.1. Biografinių knygų rūšių leidyba	30
2.1.2. Autobiografijos	35
2.1.2. Atsiminimai (memuarai)	37
2.1.3. Biografijos	39
2.2. Biografinių knygų tipų leidyba	41
2.2.1. Mokslinės biografinės knygos	42
2.2.2. Meninės biografinės knygos	44
2.2.3. Populiariosios biografinės knygos	46
IŠVADOS	53
BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SĄRAŠAS	55
ŠALTINIAI	56
SUMMARY	57

ĮVADAS

Knygų leidybos tendencijos – aktuali leidėjų problema. Kaip ir kitose veiklos srityse, knygų leidėjams labai svarbu laiku reaguoti į besikeičiančius vartotojų poreikius, kuriuos, kalbant apie leidybos sritį, galbūt vertėtų vadinti vartotojų užgaidomis, interesais, madomis. Pasaulio leidyboje biografinė literatūra jau kurį laiką užima pirmaujančias pozicijas, todėl svarbu žinoti, ar Lietuvos leidėjams ši niša taip pat galėtų būti aktuali. Siekiant ištirti specifinius vartotojų interesus bei konkrečiu laikotarpiu vykstančius pokyčius konkrečioje knygų leidybos srityje, susiformavo šio **darbo objektas** – biografinių knygų leidyba Lietuvoje 2005–2009 m.

Biografinių knygų leidybos Lietuvoje nei Lietuvos, nei juolab užsienio mokslininkai iš viso nėra tyrę. Leidyba Lietuvoje apskritai yra mažai tyrinėta, o atliekami tyrimai dažniausiai apima senesnius laikotarpius. Darbu siekiama ištirti dabarties leidybos problemas, todėl jis turėtų būti itin aktualus.

Darbo tikslas – ištirti biografinių knygų leidybą Lietuvoje 2005–2009 m. ir nustatyti tokių knygų leidybos tendencijas bei perspektyvas. Tikslui pasiekti keliami tokie pagrindiniai uždaviniai:

5. Parengti biografinių knygų tipologiją.
6. Ištirti biografinių knygų istorinę raidą.
7. Ištirti biografinių knygų leidybos istoriją Lietuvoje.
8. Išnagrinėti biografinių knygų leidybos ypatybes pastaraisiais metais ir galimas ateinančių metų tendencijas remiantis pastarųjų metų biografinių knygų leidybos duomenimis.

Darbo tikslui pasiekti ir uždaviniams įgyvendinti taikomi tokie **metodai**:

1. **Lyginamasis** metodas – tai gautų duomenų apdorojimo metodas, kai lyginant skirtingų laikotarpių duomenis gaunamos išvados, kurios vienaip ar kitaip galėtų atskleisti biografinių knygų rinkos ypatumus Lietuvoje.

2. **Sisteminė analizė** – sudėtingo vientiso objekto su daugybe elementų, jų visumos santykių ir ryšių nagrinėjimas.

3. **Repertuaro analizė** – per tam tikrą laikotarpį išleistų leidinių visumos analizė.

4. **Bibliografinė sintezė** – bibliografavimo etapas, apimantis bibliografinių įrašų atranką ir išdėstymą.

5. **Apibendrinimo** metodas taikomas gautus rezultatus apibendrinant iki išvadų.

Darbo struktūra yra suformuota pagal iškeltus uždavinius ir yra akivaizdi turinyje. Pirmojoje

darbo dalyje *Biografinių knygų klasifikacija ir istorinė raida* remiantis teorine medžiaga formuluojama biografinių knygų klasifikacija, išskiriamos biografinių knygų rūšys, tipai, nustatomi jų tarpusavio santykiai bei tokiu būdu teoriškai nustatomos galimai perspektyviausios biografinių knygų leidybos sritys. Taip pat skyriuje analizuojama biografinių knygų istorinė raida pasaulyje ir Lietuvoje. Šioje darbo dalyje siekiama nustatyti, dėl kokių priežasčių biografinės knygos išliko aktualios iki šių dienų ir kuo skyrėsi skirtingais laikotarpiais rašomos biografinės knygos, kaip vystėsi skirtingų rūšių / tipų biografinės knygos.

Antrojoje darbo dalyje *Biografinių knygų leidybos Lietuvoje 2005–2009 m. bruožai* aptariama biografinių knygų leidyba Lietuvoje konkrečiu laikotarpiu, jos stiprybės ir silpnybės. Siekiant iširti biografinių knygų rinką, pasitelkti Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos periodiniai leidiniai *Bibliografijos žinios* ir *Ekspresinformacija apie naujus spaudinius, išėjusius Lietuvoje*, iš kurių surinkti duomenys apie 2005–2009 metais Lietuvoje išleistas biografines knygas. Paminėtina, jog statistinės apskaitos leidinys *Lietuvos spaudos statistika* šiam magistro darbui netiko dėl to, kad jame nurodyti išleistų biografinių knygų skaičiai nesutampa su realiais.

Pažymėtina, jog surinkti duomenys negali būti laikomi galutiniais (turi būti numatoma nedidelė paklaida), nes *Bibliografijos žiniose* bei *Ekspresinformacijoje apie naujus spaudinius, išėjusius Lietuvoje*, ne visada tiksliai nurodoma leidinio žanrinė priklausomybė, pvz., biografijos, autobiografijos, atsiminimai ir net dienoraščiai dažnai yra painiojami tiek tarpusavyje, tiek su kitų žanrų literatūra. Nors leidiniai klasifikuojami pagal jiems priskirtą universaliosios dešimtainės klasifikacijos (UDK) numerį, bet biografijoms priskirtas skyrius 929 vartojamas itin retai, pvz., priskirtas tik devynioms 2008 metais išleistoms knygoms (nors *Bibliografijos žiniose* rastos 89 biografinės knygos, išleistos tais metais). Dėl šios priežasties sisteminant surinktus duomenis šaltiniuose pateikta informacija kiek įmanoma buvo tikrinama empiriškai, nors net ir tikrinant knygos turinys su jos anotacija taip pat ne visada leidžia daryti galutines išvadas apie leidinio pobūdį.

Minėtos problemos renkant duomenis apie biografinių knygų leidybą rodo, jog Lietuvoje nėra nustatytų ar tiesiog tradiciškai nusistovėjusių kriterijų, kuriais remiantis būtų galima atskirti biografines knygas. Autoriai ir leidėjai ne visada tiksliai žino (arba tiesiog šią problemą sprendžia visiškai skirtingai), kokio pobūdžio knygą leidžia, dėl to ne visiškai tiksliai ją apibūdina, o tai savo ruožtu klaidina skaitytojus.

Darbu siekiama patvirtinti, jog 2008–2009 m. laikotarpiu Lietuvos knygų rinkoje suintensyvėjo biografinių knygų leidyba. Hipotezei pasitvirtinus siekiama išsiaiškinti, kokios galėtų būti biografinių knygų leidybos pakilimo priežastys ir ar toks suintensyvėjimas yra perspektyvus.

Šiame darbe naudojami šaltiniai ir literatūra yra parinkti atsižvelgiant į darbo temą ir jai atskleisti reikalingos informacijos poreikį. Renkant literatūrą nustatyta, jog mokslinių darbų panašia tema yra itin mažai, todėl nebuvo naudojamos monografijos ir šį trūkumą mėginta užpildyti įvairiais publicistiniais ir moksliniais straipsniais, kurių didelė dalis buvo internetiniai. Jų informacijos patikimumas buvo atsakingai tikrinamas (autorius, informacijos pobūdis ir kt.).

1. BIOGRAFINIŲ KNYGŲ KLASIFIKACIJA IR ISTORINĖ RAIDA

Biografinių knygų leidybos istorija skaičiuoja jau ne vieną amžių, tai ne tik gilią rašymo, bet ir leidybos tradicijas turintis žanras. Kad būtų paprasčiau analizuoti surinktus empirinius darbo duomenis ir gauti rezultatai būtų patikimi, pirmojoje darbo dalyje aptariamas teorinis problemos fonas, apibrėžiama, kas yra biografinė knyga, aptariamos biografinių knygų rūšys, jų specifika, bendrumai ir skirtumai. Taip pat išanalizuojama biografijos žanro raida Lietuvoje iki tiriamo laikotarpio.

1.1. Biografinė knyga ir jos rūšys

Biografija (gr. *bios* – gyvybė + *graphō* – rašau) – dokumentinės literatūros žanras. *Biografijos autorius operuoja realiais faktais, kurie gali būti sutraukti į glaustą informacinę pranešimą ir išplėtoti į asmenybės raidos, jos aplinkos bei laiko studiją* (Lietuvių literatūros enciklopedija, 2001) (pastarasis variantas šiam darbui ir yra aktualus). Svarbiausias biografinius literatūros kūrinius vienijantis (ir juos apibrėžiantis) bruožas yra jų objektas – žmogaus gyvenimas nuo gimimo iki mirties. Chronologinė žmogaus gyvenimo įvykių seka paprastai formuoja biografinio kūrinio struktūrą. Šiame darbe biografinė knyga laikomi visi kūriniai, kurių objektas yra konkretaus, realiai gyvenusio ar vis dar gyvenančio žmogaus gyvenimas.

Bendrai biografinėmis knygomis šiame darbe laikomi trijų rūšių kūriniai:

1. Biografijos.
2. Autobiografijos.
3. Atsiminimai arba memuarai (pranc. *mémoire* < lot. *memoria* – atmintis).

Kiekvieną biografinių knygų rūšį verta aptarti nuodugniau, nes nepaisant to, jog jas vienija tas pats objektas ir kartais tikrai labai sunku atskirti vieną nuo kitos, tai yra iš tiesų labai skirtingi literatūros žanrai. Be to, kiekviena paminėta biografinių knygų rūšis turi savo atskirą atsiradimo ir vystymosi istoriją, šios rūšys tai suartėja, tai atitolsta viena nuo kitos.

1.1.1. Biografijos bruožai

Šiame darbe biografijomis vadinama tik tam tikra biografinių knygų rūšis, o ne biografinės knygos apskirtai, nors literatūroje ir šnekamojoje kalboje taip linkstama vadinti tiek pačias biografijas kaip biografinių knygų rūšis, tiek biografines knygas apskirtai. Dėl to šio termino vartojimas yra ganėtinai netikslus. Šiame skyriuje atskleidžiami biografijos bruožai, skiriantys ją nuo kitų biografinių knygų.

Remiantis pradine – idealistine – paties žanro atsiradimo prielaida, faktų pagrindas biografijai yra neišvengiamas ir būtinas. Skiriamasis biografijos bruožas – dėmesio koncentravimas ties žmogaus gyvenimo keliu, jo asmenybe, jo veiklos bei pasaulėžiūros tyrimais. Nepaisant to, visais laikais įvairiose visuomenėse skyrėsi to dėmesio pobūdis bei sutelkimas į vienus ar kitus dalykus, požiūris į tiriamąją asmenybę. Tačiau biografijoje žvilgsnis į aplinkinį pasaulį paprastai yra (ar turėtų būti) kiek įmanoma labiau ribotas.

Biografija turi ir autobiografijos, ir atsiminimų bruožų, kartais šie abu žanrai netgi vadinami biografijomis. Biografijas paprastai rašo (ne-) samdyti rašytojai (biografijos autorius objektas bent jau teoriškai negali sutapti, nes biografija turėtų būti tarsi *žvilgsnis iš šalies*), taip pat biografijos gali būti tiesiog trumpi, netgi fragmentiški tekstai enciklopedijose, periodinėje spaudoje (nekrologai) ar pan. (XX a. tai veikiausiai vienintelė likusi grynai biografijos žanrą atitinkanti forma). Tačiau pagrindinis biografijos tikslas beveik visuomet būdavo tas pats – atskleisti žmogaus asmenybę, charakterio bruožus, išgyvenimus bei jausmus. Paprastai biografija siekiama papasakoti ne tik tam tikrą gyvenimo istoriją, bet ir supažindinti skaitytoją su herojaus tikslais, lūkesčiais, pasiekimais, perteikti jo patirtį ir išgyvenimus.

Nuo kitų biografinių knygų rūšių biografija taip pat skiriasi tuo, jog jai nėra keliamas tikslas įtikinti skaitytoją pateikiamos informacijos tikslumu – tai, kas rašoma biografijoje, *a priori* yra tiesa (pvz., tekstai žinyuose ar enciklopedijose).

Galima išskirti šiuos pagrindinius biografijos bruožus:

1. ribotas aplinkos vaizdavimas;
2. koncentracija ties asmeniu, jo gyvenimo istorija ir asmenybės raida;
3. kiek įmanoma laikomasi struktūros, dažniausiai būna aiški chronologinė įvykių tvarka;
4. išlaikomas faktografinis pagrindas.

1.1.2. Autobiografijos bruožai

Autobiografijomis (gr. *autos* – pats, *bios* – gyvenimas, *graphō* – rašau) laikomi tokie literatūros kūriniai, kuriuose pats autorius pasakoja apie savo gyvenimą. Ryškiausias šio žanro bruožas – subjektyvumas: *autobiografija prasideda ir plėtojasi subjektyvumo sferoje. Apsinuoginimo drąsa, emocinis savistabos jautrumas ir refleksijų gelmė formuoja intymumo nuotaiką, kurioje iškyla pasakojančio žmogaus autoportretas. Aš yra vienintelis autobiografijos pasakotojas, kalbantis savo vardu ir atveriantis savo gyvenimo visumą. Autobiografija susijusi su individualios savimonės raida: stiprėjant dekartiškai nuostatai „mažtau, vadinasi, egzistuoju“, autobiografiniai tekstai turiningėja; siaurėjant individo teisėms ir užankant jo savimonei, nebelieka*

vidinio laisvumo, lemiančio autentiškumo sugestiją, kuria grindžiamas autobiografijos žanras (Kubilius, 1997: 205). Autobiografijai svarbu ne įvykių papasakojimas, o vidinė patirtis, žvilgsnis į save, ypač jai rūpi asmenybės identiteto formavimasis, tačiau viską pateikiant itin subjektyviai, taip, kaip autorius pats suvokia savo asmenybės formavimąsi.

Nepaisant to, kad *autobiografijas I. Taine skyrė prie „didžiosios literatūros“ kūrinių, nes jos taip pat išreiškia individo, amžiaus, tautos psichologiją* (Kubilius, 1997: 208), populiarumas autobiografijoms nebuvo labai naudingas. To priežastis yra ta, jog būtent dėl jo iš visų biografinių kūrinių autobiografiniai vertinami bene prieštarinčiausiai, dažniausiai jie pakankamai griežtai priskiriami populiariesiems leidiniams: *autobiografija tik konkretizuoja jau nukaltą visuomeninį mitą, sensacijų ar reklamos sukurtą padarą. Kaip ir daugelis literatūrinių formų, autobiografija įsilieja į masinę kultūrą, pasiduodama jos standartams* (Kubilius, 1997: 205). Priežastis, dėl kurios autobiografija dažniausiai yra priskiriama literatūros paribiui, netgi laikoma šiuolaikiniu žemuoju žanru, yra ta, jog *meninės kūrybos šaltinis yra vidinis žmogaus atsivėrimas, o autobiografija ištiesia eksploatuoja šitą šaltinį* (Kubilius, 1997: 205). Tokiu būdu autobiografija visiškai subanalina žmogaus gyvenimą, žmogiškuosius išgyvenimus ir potyrius, taigi ir ribos tarp autobiografijos ir grožinės literatūros – labai neryškios, skaitant autobiografiją kartais sunku suvokti, kas tikra, o kas – pramanyta. Tačiau šiuo atveju tai yra tik literatūrinis, mokslinis požiūris, nes leidėjai autobiografijas vertina daug palankiau jau vien dėl jų nemažtančio populiarumo visame pasaulyje.

Taip pat didelę grėsmę autobiografijos kokybei kelia ir tai, jog autorius ne visuomet yra profesionalus rašytojas, o juk autobiografijoje autorius ir objektas turi sutapti. Pažymėtina, jog šiame darbe autobiografijomis laikomos tik paties subjekto parašyti biografiniai kūriniai, nors apskritai visuomenėje ir net kartais mokslinėje literatūroje linkstama vis laisviau interpretuoti autoriaus institutą ir jį dažnai suvokti kaip nesantį (tokiais atvejais autobiografijomis dažnai laikomi ir biografijos, t. y. kūriniai, parašyti samdytų rašytojų).

Dar vienas autobiografijoms būdingas bruožas yra tas, kad į jas dažnai gali būti įtraukta dienoraščių, laiškų, kelionių pasakojimų, atsiminimų fragmentų, kurie kūriniui gali suteikti intymumo arba, priešingai, atitolinti jį nuo savianalizės, savo patirties sklaidos. Tokiais atvejais papildomi teksto elementai tampa tik supančios aplinkos iliustracijomis. Taigi, nors autobiografijoms yra būtinas priartėjimas prie gyvenimo realybės, jomis siekiama įtikinti skaitytojus, jog viskas, kas parašyta, yra neabejotina tiesa, papildomos medžiagos perteklius kūriniui nėra naudingas.

Pažymėtina, jog žymiųjų menininkų ir rašytojų autobiografijos (B. Cellini *Benvenuto Cellinio gyvenimas*, J.-J. Rousseau *Išpažintis*, J. W. Goethės *Poezija ir tikrovė*) padėjo išskirti psichologiniam romanui, kuris nuo savo šaknų (autobiografijos) jau ganėtinai nutolo, nors tai vis

tiesk neleidžia pamiršti lemtingos autobiografijos žanro įtakos grožinės literatūros raidai.

Galima išskirti šiuos pagrindinius autobiografijos skiriamuosius bruožus:

1. autorius ir objektas turi sutapti;
2. kaip ir biografijoje turėtų būti aiški struktūra, laikomasi chronologijos;
3. koncentruojamasi ties asmenybe, jos vystymusi, vengiama išorinių įvykių vaizdavimo.

1.1.3. Atsiminimų (memuarų) bruožai

Kita svarbi biografinių knygų rūšis – atsiminimai, kurie yra artimesni autobiografijos žanrui, nei biografijoms. Atsiminimai – viena seniausių pasakojimo formų. Pirmieji užrašyti atsiminimai atsirado kaip besiformuojančios istorinės savimonės išraiška, pradžioje ji buvo susijusi su karo žygių bei valstybės įvykių kronika (pvz., Cezario *Galų karo užrašai*, I a. pr. Kr.). Atsiminimus paprastai rašo pats objektas, t. y. autorius sutampa su pagrindiniu kūrinio veikėju (kaip ir autobiografijoje).

Atsiminimai *grindžiami autoriaus atminties imlumu ir ryškumu, žodžio galia atkurti detales ir tapyti žmonių portretus. Naudojami įvairiausi pasakojimo būdai – protokolinis konstatavimas, įvykių kronika, buities aprašymas, psichologinė charakteristika, dienoraščio užrašai, publicistika* (Lietuvių literatūros enciklopedija, 2001: 322). Visos šios priemonės naudojamos siekiant pagyvinti pasakojimą, paversti jį kiek įmanoma realesniu ir labiau įtikinamu. Atsiminimai yra parankesnis žanras už kitus ne tik dėl priemonių įvairovės, bet ir dėl to, jog jis savo prigimtimi suteikia daugiau laisvės – galima rašyti tai, ką norima, nebūtina pasakoti viską (ar juo labiau būtinai tiesą), be to, žmogaus atminties prigimtis leidžia atsiminimus laikyti itin subjektyviu žanru.

Pažymėtina, jog ši biografinių knygų rūšis ypač paplito XX a. antroje pusėje, kai įvairių visuomenės veikėjų, garsenybių atsiminimus pradėjo rašyti samdyti profesionalūs rašytojai (dažnai žurnalistai). Dėl autoriaus instituto susiskaldymo (prisiminimai kaip ir vieno žmogaus, tačiau juo užrašo kitas) XX a. išsikreipė pati atsiminimų esmė ir žanrą ištiko originalumo krizė.

Apibendrinant galima pasakyti, jog atsiminimai – užrašai apie įvykius, kuriuose autorius pats dalyvavo arba girdėjo. Svarbu suvokti atsiminimų ir autobiografijos skirtumą, nes ilgai tai buvo itin tarpusavyje susiję žanrai, o pirmosios lietuvių autobiografijos iš viso nebuvo atsiskyrusios nuo atsiminimų, kuriuose dominuoja daugiau išorinių įvykių vaizdavimas. Šių žanrų skirtumas aiškiai buvo suvoktas tik XIX a. viduryje: autobiografija galima vadinti atsiminimus, daugiau pasakojančius apie žmones negu įvykius, kuriuose jie dalyvavo. Tai patvirtina ir G. Vanagaitė, teigianti, jog *demarkacinė autobiografijos ir memuarų linija egzistuoja ir ją nubrėžia pats autorius, pasirinkdamas pasakojimo perspektyvą – jei būsimos knygos centre bus jis pats ir jo individualaus*

gyvenimo istorija, knyga priklausys autobiografijos žanrui, o jei jo žvilgsnis daugiau kryps į kitus, pasakojimas bus memuarinis (Vanagaitė, 2002: 19). Tokiu principu vadovaujantis yra lengviau atskirti autobiografiją nuo atsiminimų, nors ir nėra lengva. Ypač sunku šiuos du žanrus atskirti būna tais atvejais, kai rašoma apie žymų žmogų, kurio paties identiteto formavimasis paprastai būna labai susijęs su jo aplinka, jis linkęs bendrauti su žymiais žmonėmis, o populiariosiose biografijose taip pat linkstama (netgi siekiama) atskleisti neskelbtos informacijos, paskalų, gandų apie kitus žinomus žmones (vieno asmens biografija tampa informacijos apie kitą asmenį šaltiniu).

Išskirtini tokie pagrindiniai memuarų (atsiminimų) bruožai:

1. daug naudojama papildomos medžiagos;
2. struktūra gali būti labai nenuosekli;
3. dažnai atsiminimai rašomi mozaikos principu (ypač jeigu rašo daugiau nei vienas autorius).

1.2. Biografinių knygų tipologija

Biografinės knygas vienija ne tik objektas, bet ir tai, kad pradinis jų atsiradimo pagrindas – faktai. Tačiau dėl to, kad biografinių knygų siužetai vis mažiau grindžiami tik faktine medžiaga, vieną nuo kito juos lengviausia atskirti pagal tai, koku laipsniu biografas žmogaus gyvenimą atskleidžia *kaip tapsmą, kur visi įvykiai, išgyvenimai, net prieštaravimai būtų sukabinti vidinės dialektikos* (Kubilius, 1990: 295). Taigi priskiriant konkretų biografinį kūrinį tam tikram tipui, svarbu įvertinti, kiek autorius sau leido įsikišti į turimus duomenis ir kiek dėmesio skyrė būtent šalutiniams – nepagrįstiems, galbūt net išgalvotiems dalykams – jausmams, vidinei motyvacijai ar subjekto mintims. Taigi konkretaus biografinio kūrinio priklausymą tam tikram tipui paprastai lemia tik autoriaus požiūris į žmogaus gyvenimą. Nors *subjektyvumas yra natūralus biografinio pasakojimo dėmuo kaip ir kitose verbalinės išraiškos formose* (Garraty, 1957: 215), tačiau jo laipsnis visuose pasakojimuose juos ir skiria vieną nuo kito.

Biografijos žanras nuo pat savo atsiradimo patiria įvairių transformacijų ir su laiku biografijos vis labiau tolsta nuo faktų ir artėja prie sukurtos *realybės*. Pirmiausia (pvz., Lietuviškojoje tarybinėje enciklopedijoje) biografijos buvo skiriamos į du tipus: literatūrinės ir mokslines, tačiau šiame darbe, vadovaujantis šiuolaikine ir jau nusistovėjusia skirstymo sistema (Visuotinė lietuvių enciklopedija, 2003; Lietuvių literatūros enciklopedija, 2001), laikoma, jog visų rūšių biografinės knygas galima skirti į šiuos pagrindinius tipus:

1. Mokslines.
2. Menines.

3. Populiariausias.

Tolesniuose skyriuose aptariami išskirtiniai šių trijų biografinių knygų tipų bruožai, jų skirtumai ir panašumai, raidos motyvai.

1.2.1. Mokslinės biografijos bruožai

Rimčiausias ir bene seniausias biografinės literatūros tipas – mokslinė biografija – išsiskiria iš kitos biografinės literatūros tuo, kad autorius, rašydamas tokio tipo biografiją, turi mažiausiai galimybių psychologizuoti, populiarinti kūrinio objektą. Mokslinėje biografijoje dėmesys telkiamas ne tik į herojų, bet ir į istorinį laikotarpį, politinius, socialinius bei ekonominius veiksnius. Dažnai istorinė asmenybė rašytojui svarbi tiek, kiek ji svarbi istorinėje bei kultūrinėje epochoje, kurioje ji veikė ir gyveno. Mokslinės biografijos autoriui privaloma labai griežtai laikytis turimų faktinių duomenų – *biografas kaip ir istorikas yra dokumentų vergas* (Edel, 1957: 5). Taigi pažymėtina, kad mokslinėje biografijoje išlaikomas bene stipriausias faktografinis pagrindas. Viena svarbesnių lietuvių mokslinių biografijų yra Juozo Girniaus parašyta Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro biografija *Pranas Dovydaitis*, taip pat Lietuvoje nuolat leidžiami mokslinėms biografijoms priskirtini *kas yra kas* rinkiniai (apie tam tikrų vietovių žymesnius gyventojus, profesijų atstovus ir kt.), mokslinės biografijos apie dažnai menkai žinomus plačiajai visuomenei, tačiau nusipelnčius gydytojus, įvairių sričių mokslininkus, kunigus, karininkus (pavyzdžiui, paminėtinos *Kario kelias: generolas Kazimieras Ladiga nepriklausomybės kovose*, *Akademikas Bronius Grigelionis* ir kt.).

Vadovaujantis ilgai vyravusiu idealistiniu požiūriu į biografijos žanrą, nepaisant smulkmeniško faktų laikymosi, mokslinė biografija bent iš dalies yra iš dalies didaktinis žanras, pateikiantis tobulo gyvenimo pavyzdį: *istorinė asmenybė, legalizuota kaip sektinas pavyzdys milijonams, mūsų biografiniuose aprašymuose privalėjo iškilti kaip monumentalė kolona be jokių įtrūkimų ir dėmių, apvalyta nuo intymių jausmų ir asmeninių interesų, nuo paklydimų ir nuodėmių, tarytum „šventųjų živatose“* (Kubilius, 1990: 290). Galima sakyti, kad iš visų biografinių knygų vienintelei mokslinei biografijai ši savybė bent jau dalinai primetama ir XXI a.

Tačiau nepaisant pačios žanro prigimties lemiamo pobūdžio (tikslumas, teisingumas, sausumas), transformacija pastebima netgi kalbant apie stabiliają mokslinę biografiją: *plečiantis ir įvairėjant biografijos žanrui, be abejo, turės keistis ir tradicinė mūsų mokslinių monografijų sandara: skyrium gyvenimo aprašymai, skyrium kūrinių analizė* (Kubilius, 1990: 290). Todėl tokio pobūdžio leidiniuose kūrinių analizė taip pat lieka ne tokia svarbi, kaip gyvenimo aprašymas arba tam tikras gyvenimo tyrimas, atskleisti nežinomi gyvenimo momentai ir pan.

Skiriamas svarbus mokslinės biografijos porūšis – istorinė biografija, kuri iš kitų biografinių

knygų rūšių visų pirma išsiskiria tuo, kad ji yra ne tik istorinės asmenybės biografija, bet kartu ir istorinio tyrimo žanras. Istorinė biografija – tai istorija, perteikta pasakojant apie istorinį asmenį ir jo gyvenimą. Tai yra vienas labiausiai išsivysčiusių mokslinės biografijos porūšių, kurio centre – individuali asmenybė, jos gyvenimas, tikslai, veikla ir pasiekimai. Tuo istorinė biografija skiriasi nuo istorinės monografijos, kurios centre – istorija plačiąja prasme. Istorinės biografijos gali būti skirstomos į mokslines biografijas, mokslines-populiariasias biografijas, mokslines-menines biografijas ir romanizuotas biografijas.

Apibendrinant galima išskirti tokius mokslinės biografijos bruožus:

1. stiprus faktografinis pagrindas;
2. gali būti mokslinės (ar kt.) asmenybės gyvenimo veiklos aprašymas;
3. polinkis į didaktiką;
4. itin reti nefaktinės medžiagos intarpai.

Taigi, apibendrinant tai, kas išdėstyta, mokslinę biografiją galima laikyti stabiliausiu biografinių knygų tipu, nes daugiau ar mažiau aktualus šis žanras buvo nuolatos, nors ir be didelių pakilimų, jis taip pat išvengė ir nuosmukių, be to, yra lengvai prisitaikantis prie skirtingais laikotarpiais keliamų reikalavimų ir skaitytojų poreikių.

1.2.2. Meninės biografijos bruožai

Meninės biografijos (dar gali būti vadinamos literatūrinėmis biografijomis) rūšis dėl savo meninės prigimties yra palyginti laisva. Pasak V. Kubiliaus, *taikydamasis prie masinės paklausos ir populiarizacijos metodų, paplitusių XX a. literatūroje, biografijos žanras akivaizdžiai pakrypo į meninės literatūros vaizdavimo būdus ir stilistiką* (Kubilius, 1990: 298). Meninė biografija yra lyg savotiškas tiltas tarp mokslinės ir populiariosios biografijos. Šiam žanrui sausas faktų laikymasis nebėra labai svarbus, nes svarbiausia žanro ypatybė – meninės vertės siekis. Ir nors meninė vertė itin svarbus tokio kūrinio tikslas, faktografinis pagrindas meninėje biografijoje vis dar išlieka reikšmingas, kadangi jis suteikia kūriniui tam tikras gaires. Meninės biografijos autoriaus tikslas – sukurti išliekamąją vertę turinčią biografiją. Galima teigti, jog tai yra didžiausią literatūros kūrinio potencialą turintis biografinių knygų tipas. Vienos svarbesnių lietuviškų meninių biografinių knygų yra Igno Šeiniiaus *Raudonasis tvanas*, Balio Sruogos *Dievų miškas*, Juozo Baltušio *Su kuo valgyta druska* pasižymi stipriu meniškumu, aukšta literatūrine kokybe, gyvu ir vaizdingu aplinkos, istorinių aplinkybių vaizdavimu.

Pažymėtina, kad žanrų skirtumai laikui bėgant niveliuojasi, transformuojasi, persipina, o tai labai žymu analizuojant ir biografines knygas. Nuolatinę žanrų kaitą sunku susekti, mokslinė ir

meninė biografijos tai priartėja viena prie kitos, tai atitolsta, *mokslinė hipotezė ir pasakojamoji išmonė darosi įmanomos lyginti, nes abi funkcionuoja kaip pažinimo priemonės, turinčios padėti nutiesti tiltus nuo žinomo ir užbaigto reiškinių iki nežinomo ir begalinio* (Borchmeyer, Žmegač, 2000: 45). Ir vis dėlto literatūros mokslo teoretikai, pavyzdžiui Dieter Borchmeyer ir Viktor Žmegač, jau linkę tvirtinti, kad su laiku *abi šios sritys priimamos kaip lygiaverčiai realybės suvokimo būdai, kaip „paralelios žmogiškojo pažinimo sritys“* (Borchmeyer, Žmegač, 2000: 45). Dėl to šiuolaikinėje meninėje biografijoje įmanomos įvairios raiškos priemonės, jos stilius yra itin laisvas, o objektas – itin realistiškas, motyvuotas ir natūralus.

Galima išskirti šiuos pagrindinius meninės biografijos ypatumus:

1. meninė vertė;
2. asmenybės psychologizavimas;
3. vidinių konfliktų išskėlimas;
4. nepreciziškas faktografinio pagrindo laikymasis.

Apskritai galima teigti, jog meninę biografiją yra sunkiausia tiksliai apibūdinti ir sudėtingiausia įvertinti šio žanro ribas, jis labiausiai linkęs nukrypti tai į populiarios biografijos, tai į mokslinės biografijos sritis. Atkreiptinas dėmesys, jog meninei biografijai parašyti jau negana vien tik apie subjektą turimų duomenų, tikslaus gyvenimo aprašymo, sugebėjimų rašyti ir pan., nes tam reikalingas išskirtinis autoriaus talentas. Dėl šios priežasties leidėjų iniciatyva leisti menines biografijas yra visuomet sveikintina ir reikalinga, nes tam tikra prasme tai yra talentų / autorių puoselėjimas. Tiesa, būtent tokių leidinių leidybą skatinti yra labai sudėtingas procesas, kuriam reikalingos specifinės žinios ir gebėjimai įvertinti, kas turi potencialo ir galima būtų laikyti meno kūriniumi, ir ko ne.

1.2.3. Populiariosios biografijos bruožai

Šį tipą vertėtų aptarti šiek tiek išsamiau nei kitus, nes būtent jis išgyvena didžiausių pokyčių laiką Lietuvoje. Pirmiausia svarbu apibrėžti, kas šiame darbe laikoma populiariaja biografija. Tarptautinių žodžių žodyne (1985: 392) pateikiama tokia žodžio *popularus* (lot. *popularis* – liaudiškas, liaudies mėgstamas) reikšmė – žinomas, garsus, dažnas, paplitęs. Siekiant šiek tiek susiaurinti populiariosios biografijos apibrėžimą ir vadovaujantis tokio žodžio *popularus* apibrėžimu, šiame darbe populiariosiomis biografijomis daugiausia laikomos garsenybių biografijos (nors bendrai populiariosiomis galima laikyti ir tas, kurios yra tiesiog parašytos populiariu (*lengvu*) stiliumi). Tokia biografinė knyga pati savaime kaip literatūros kūrinys retai gali būti vertinga. Visuomenei yra įdomus žmogus, todėl biografijos žanras, nukrypdamas į visišką literatūros periferiją ir priartėdamas prie bulvarinės spaudos, tampa itin pelningu verslu leidėjams. Tai,

savaime suprantama, sukelia tam tikrą vertybinę krizę, kuri po identiteto krizės (ir visų kitų) tik paryškina biografijos žanro prieštarumą.

Norėdama išlikti pelninga verslo sritimi, leidyba vis didesnę vaidmenį užima popkultūroje: *dabartinė tendencija – siekti komercinės sinergijos: reikia sukurti gaminį, kurį tuo pat metu būtų galima paversti kino filmu, knyga, komiksu, marškinėliais ir kitomis prekėmis, visa tai platinant vienu metu per mažmeninės prekybos taškus visame pasaulyje* (Baverstock, 2002: 9). Leidyboje vyraujanti tendencija toli gražu neaplenkia ir biografinių knygų, jos netgi tampa bene pagrindiniu tokios krypties raiškos tašku. Vertingiausiais produktais rinkoje tampa populiarūs žmonės – aktoriai, dainininkai, muzikantai, o knygos apie jų gyvenimus tampa itin paklausia preke. Tai yra žymus komercinės sinergijos ženklas – tas pats veidas ant marškinėlių, ant knygos, žurnalo viršelių, kino filmo plakatuose ir bet kur, kur tik įmanoma. Lietuvoje tokios tendencijos leidyboje aktyviau ėmė reikštis maždaug 2008 m., kai pradėtos leisti knygos apie populiariusius visuomenės veikėjus (pasirodė populiariosios biografijos apie lietuvių popkultūros žvaigždes: Gintarę Karaliūnaite, Džordaną Butkutę, Birutę Dambrauskaitę, Radžį (Radžį Aleksandrovičių) ir kt.). Apie asmenybes, kurios daugiausia žinomos iš žiniasklaidos, pradėtos leisti knygos, kurios dažnai tampa ne tiek pelningais projektais, kiek papildoma veiksminga priemone pagrindinei asmens veiklai reklamuoti (pavyzdžiui, politinę veiklą siekiama reklamuoti knygoje *Akiplėša, arba Tas ir Kitas Arūnas Valinskas*, būrėja, aiškiaregė garsinama knygoje *Būrėja Vaiva: kažkas ateina ir padeda*, aktorės populiarumas, žinomumas didinamas leidiniu *Pasivaikščiojimas su Larisa Kalpokaite* ir kt.).

Lietuviškoms populiariosioms biografinėms knygoms pradžią davė literatūros tyrinėtojo, rašytojo Juliaus Būtėno parašytos knygos (*Povilas Višinskis, Vincas Kudirka, Žemaitė*), o ilgalaikę reikšmę turinčių populiariųjų biografinių knygų Lietuvoje nėra išleista. Maždaug nuo 2008 m. populiariųjų biografinių knygų pradėta leisti gausiau, tačiau sunku kol kas spręsti, ar tokios knygos turės išliekamosios literatūrinės vertės.

Panašios komercinės sinergijos tendencijos pastebimos įvairiose užsienio šalyse, aptariamose specializuotuose leidėjų tinklalapiuose, periodiniuose leidiniuose (pavyzdžiui, žurnale *The Bookseller*). Galima rasti labai tiksliai apibūdintą tokios literatūros kūrimo mechanizmą Rusijoje: „*Skandalingos biografijos*“, „*Memuarai*“, „*Misterio X atsiminimai apie bylą N*“ – *panašaus pobūdžio knygos užpildė Rusijos knygų rinką. Žinoma, populiarioji mokslinė literatūra (serija „Žymių žmonių gyvenimai“) niekur nedingo. Tiesiog gretimai atsirado kitiems įstatymams paklūstanti knygų atšaka apie žiniasklaidos įžymybes, tarp kurių įtraukiami net ir praeities veikėjai. Viskas vyksta maždaug taip: iki tam tikro laiko skaitytojas nieko nežinojo ir nesidomėjo Virginija Vulf, tačiau pasirodžius filmui, kuriame Virginijos Vulf vaidmenį atliko Nikol Kidman, Virginija Vulf tapo žiniasklaidos įžymybe. Tuo pasinaudojo leidėjai ir visos knygos apie Virginija Vulf – tai*

knygos apie žiniasklaidos žvaigždę (Петрова, 2009). Apibūdintos komercinės sinergijos tendencijos rodo marketingo priemonių įtaką skaitytojams (vartotojams) ir didelę, netgi lemtingą žiniasklaidos galią kalbant apie leidybos tendencijas. Taip pat tai dar kartą parodo visų visuomenės informavimo, reklamos bei marketingo priemonių sąsajas: *paaiškėjo paprastas dalykas – jei ant viršelio matomas populiarios asmenybės veidas, knyga akimirksniu išperkama. Vadinasi knygu versle suveikia „blizgaus žurnalo sindromas“ – nesvarbu kas parašyta, svarbu kas viršelyje.* (Петрова, 2009). Tokie požymiai ryškėja ir Lietuvos knygų leidybos rinkoje, ne tik netiesiogiai (ryškiais viršeliais, aktyviomis reklaminėmis kampanijomis), bet ir žurnalų leidėjams pradedant leisti biografinę literatūrą (ši tendencija šiek tiek išsamiau aptarta 2.2.3 skyriuje *Populiariosios biografinės knygos*).

Biografinės literatūros iš dalies virtimas žurnalistine literatūra (XX a. pab.–XX a. pr. išsivysto žurnalistinis romanas ir pan. žanrai) viena vertus nuleidžia žanrą į mažai vertingų literatūriškai gretas, kita vertus biografinės knygos ypač gerais pirkimais ima prilygti žurnalams, o tai leidybai leidžia orientuotis į gana pelningų verslų gretas. Populiariosios biografijos stipriai priartina leidybą prie verslo, nes joms itin svarbus marketingas, tinkamas išleidimo laikas, reklama, viešieji ryšiai bei kiti veiksniai. Leidžiant populiariąją biografiją svarbu apgalvoti, kad ji nebūtų išleista per anksti ar per vėlai, kad būtų pakankamas reklamos kiekis, svarbi asmenybė, apie kurią rašoma, tačiau autorius bei kūrinio kokybė nebėra tokie svarbūs. Išleidimo laikas yra bene svarbiausias tokių biografinių knygų leidybos aspektas, nes leidėjai turi laiku reaguoti, pvz., nedelsti po tam tikros asmenybės mirties, įvykus kokiems nors ypatingiems įvykiams arba tiesiog asmenybės populiarumui pasiekus piką.

Populiariosios biografijos visuomenėje vertinamos gana prieštaringai. Pavyzdžiui, žiniasklaidoje galima rasti tokią Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos vyriausiojo redaktoriaus, rašytojo ir literatūros kritiko Valentino Sventicko nuomonę (kuri atspindi daugumos *rimtųjų* Lietuvos rašytojų požiūrį) apie įžymybių biografijas: *gal tarp tų žvaigždučių ir bus vienas kitas žmogus, kuris liks mūsų tautos kultūros istorijoje. Kita vertus, natūralu, kad tokios knygos leidžiamos ir perkamos: jei popsas klausomas per radiją ir televiziją, žmonės eina į popatlikėjų koncertus, nors bilietai nepigūs, tai ir knygos apie šios srities atstovus populiarios* (Mikalčiūtė, Ziminaitė, 2009: 1). Taip pat panašiai į biografiją žvelgiama ir užsienyje: *kiekviena nepasisekusi knyga, arba ta, kuriai tiesiog pasiseka ne itin, pasitinkama kaip nepaneigiamas įrodymas, jog visi įžymybių memuarai yra šlamštas* (*The Bookseller*, 2006 m. gruodžio 8 d.: 25). Galima daryti pagrįstą išvadą, jog biografinių knygų populiarumo kaina – literatūrinė vertė. Tokia nuomonė visuomenėje yra pakankamai gabi, tačiau ji nekludo populiariosioms biografijoms būti populiariosioms tiesiogine šio žodžio prasme.

Nepaisant ilgą laiką buvusio žymaus Lietuvos leidėjų atsilikimo nuo užsienio šalių leidėjų, XX a. pab. didelis šuolis pastūmėjo biografinių knygų leidybą. Literatūrologas V. Kubilius jau 1997 m. rašė, jog *knygų leidyba tapo privačiu bizniu, tvarkomu pagal rinkos dėsnius: yra poreikis, vadinasi bus ir pasiūla* (Kubilius, 1997: 217). Idealizmas su laiku blėsta ir leidėjai vis daugiau leidžia knygas, kurios nebūtinai turi būti geros, bet užtat – populiaros, todėl XX a. biografinės literatūros autoriai įgyja daugiau kūrybinės laisvės, pradedamos dažniau leisti populiarosioms priskirtinos biografinės knygos.

Populiarosios biografinės knygos išsiskiria šiais pagrindiniais bruožais:

- 1 faktinė medžiaga nebėra knygos pagrindas;
- 2 ypač stiprus biografijos subjekto psychologizavimas, emocijų sureikšminimas;
- 3 biografinio kūrinio tapsmas žurnalistine literatūra;
- 4 subjekto populiarumas visuomenėje;
- 5 kokybės antraeiliskumas;
- 6 labai svarbios reklamos / marketingo priemonės;
- 7 dažnai rašoma apie labai jaunus žmones (apie mirusius asmenis populiarosios biografijos rašomos palyginti retai).

Aptariant aukščiau išvardytus bruožus reikėtų pabrėžti, kad šis biografinių knygų tipas iš kitų ypač išsiskiria tuo, jog knygos sėkmė priklauso ne tiek nuo pačios knygos turinio, kiek nuo knygos subjekto „gerbėjų“ skaičiaus: *nebūtinai geriausiai leidinius reikės perleisti dar kartą, tačiau neabejotinai reikės perleisti tuos kūrinius, kuriuose rašoma apie tas asmenybes ar įžymybes, kurios turi itin didelį gerbėjų ratą* (Arnstein, 2007: 28). Akivaizdu – knyga populiaru, jei rašoma apie populiarą asmenybę, o tai jau yra verslo sritis ir su vertinga, ilgalaikę reikšmę ir vertę turinčia literatūra neturi nieko bendra. Populiarosios biografijos, nepaisant paprastai trumpalaikio populiarumo, leidėjams yra parankios dėl jo besąlygiškumo (pvz., antraštė 2008 m. gegužės 23 d. žurnale *The Bookseller* – *Kokybė nesvarbi, tik pažvelkite į pardavimus (Never mind the quality, just feel the sales)*).

Taigi, populiarosios biografijos pasižymi ypač prieštaringu vertinimu, dėl jų iškyla bene daugiausiai klausimų. Apskritai galima teigti, kad skirtingos biografinės knygos – tarsi skirtingos sritys, kurios kartais atrodo neatskiriamos, o kartais – lyg nieko bendra neturinčios. Net tolimiausios viena nuo kitos – mokslinė ir populiarioji biografija – kaip du atskiri poliai, iš pirmo žvilgsnio bendro turintys nedaug, juos sieja tas pats objektas, be to, jos abi turi savo skaitytojų ratą.

Taip pat populiarųjų biografinių knygų leidybos perspektyvos atrodo neaiškios ir dėl to, jog

didžioji dalis tokių knygų Lietuvoje yra laikomos itin prastos kokybės leidiniais. Pavyzdžiui, leidyklos „Baltos lankos“ vykdančioji direktorė R. Meiduvienė pastebi, kad kai kurių leidyklų išleistas knygas, dabar priskiriamas prie biografijos žanro, būtų galima pavadinti žurnalu *Žmonės* (Lukaitė, Absoliuta Andželika). Knygų prilyginimas bulvariniams žurnalams nepadidina biografinių knygų sklaidos *rimtųjų*, intelektualųjų skaitytojų sluoksniuose, tačiau, kita vertus, net ir tokie paminėjimai yra naudingi, nes galbūt atkreipia būtent žurnalo *Žmonės* skaitytojų dėmesį. Spaudoje pasitaiko ir tendencingai neigiamų antraščių (*Žvaigždžių biografijos – nepaklausi prekė* arba *Literatūros blizgučiai užgožia briliantus* ir pan.). Būtent neigiamas pastaruoju metu besusidarantis visuomenės požiūris į populiariąsias biografijas kažkiek apriboja galimų pirkėjų skaičių, nes sudaro įspūdį, jog skaityti tokias knygas yra *gėda ir* labai neintelektualu. Kita vertus, didžioji dalis populiariųjų biografijų ir yra tam tikra prasme bulvarinė spauda, kuri ir neturi būti labai kokybiška, užtat paklausi ir į knygynus priviliojanti naujų skaitytojų, sukurianti savo tikslinių skaitytojų ratą.

Taip pat kalbant apie prastą populiariųjų biografinių knygų įvaizdį verta pažymėti, jog joms beveik niekada nėra suteikiamas biografinių universalios dešimtainės klasifikacijos (UDK) numeris, t. y. bibliografinė prasme jos nėra laikomos biografinėmis knygomis. Tai Martyno Mažvydo bibliotekos Bibliografijos ir knygotyros centro direktoriaus pavaduotoja ir Einamosios bibliografijos skyriaus vedėja D. Sipavičiūtė grindžia tuo, kad *tikrų biografijų visais laikais buvo mažai leidžiama, o nemaža dalis dabar išleidžiamų knygų, kurias leidėjai priskiria biografijos žanrui, yra beletristika* (Lukaitė, Absoliuta Andželika). Tokia nuomonė laikytina ne itin profesionalia ir teisinga, kadangi leidinio kokybė negali apspręsti jo žanro, t. y. kokybė nėra ir negali būti lemiantis kriterijus, kokiam žanrui priskiriama viena ar kita knyga. Be to, kūriniai, sukurti aprašyti tam tikros asmenybės gyvenimo bruožus, nepaisant konkretaus kūrinio stiliaus (priartėjimo prie bulvarinės spaudos ir pan.) vien dėl stilistinių priemonių neturėtų būti laikomi grožine literatūra – bet kokiu atveju knygos pagrindą sudaro faktografinis pagrindas ir apie tai aiškiai informuojama. Taip pat pažymėtina, jog vartojimo prasme skaitytojai nėra tokie kritiškai populiariųjų biografijų kokybei – tai rodo ir dideli populiariųjų biografinių knygų tiražai, dažnai siekiantys net 5–6 tūkst. egz., taip pat pakartotiniai knygų leidimai, papildomi tiražai.

1.3. Biografijos žanro raida

Nepaisant to, jog biografijos žanro istorija siekia jau beveik 2 tūkst. metų, jo populiarumas laikui bėgant neslūgsta, o tik auga, taigi leidėjams šis žanras patrauklus savo išskirtiniu stabilumu. Taip galima spręsti ne tik iš statistinių duomenų (kiek pavadinimų knygų išleidžiama, kokie jų tiražai), bet ir iš to, jog žanras nepaliaujamai kinta, skyla į vis daugiau tipų, kurie taip pat keičiasi, vystosi. Iš to galima spręsti, jog žanrą stengiamasi pritaikyti kuo įvairesnių skaitytojų poreikiams. Biografinės knygos ypatingos tuo, jog tai padaryti įmanoma ir jos iš tiesų gali būti labai skirtingos

nepaisant savo žanrinės priklausomybės.

Esminė visų biografijos žanro atmainų skiriamoji ypatybė yra konkretaus kūrinio autorius, t. y. jo santykis su kūrinium, jo tikslas. Tai nėra su laiku išsivysčiusi skirtybė, galima sakyti, jog biografijos žanras nuo pat savo atsiradimo buvo labai jautrus būtent autoriaus, o ne atitinkamo biografinio kūrinio subjekto įtakai. Doc. Nijolė Juchnevičienė Plutarcho „Biografijų“ vertimo pabaigos žodyje teigia, jog *pagrindinė priežastis, paskatinusi Plutarchą rašyti Gyvenimus, – iki tol niekieno neišnaudotos galimybės pasiremti biografine-istorine medžiaga didaktiniais tikslais. Autoriaus individualumo paveikta tradicinė biografija patiria metamorfozę ir transformuojasi į populiariosios filosofinės literatūros žanrą, atsiranda naujas, skirtingas nuo faktografinio ar retorinio, biografijos tipas – moralinis-psichologinis etiudas.* (Plutarchas, 1998: 158) Turint omenyje, jog būtent Plutarchas yra laikomas seniausio rašytinio pasakojimo žanro – biografijos, pradininku (seniausios mums žinomos biografijos – Plutarcho *Paraleliniai gyvenimo aprašymai*, parašyti maždaug 105–115 m.), stebėtina, jog autoriaus reikšmė nesumenko iki šių dienų ir net dabar daugiausia būtent autorius nulemia biografijos pobūdį, o ne biografijos objektas – atitinkamo žmogaus gyvenimo kokybė. Tai yra viena iš daugelio šio prieštarinčiai vertinamo žanro literatūrinių problemų, aktuali nuo žanro gimimo iki šių laikų.

Jau minėtas graikų rašytojas Plutarchas labiausiai išgarsėjo „Paralelinėmis biografijomis“ – tai dvidešimt tris poras sudarančios po dvi sujungtos graikų ir romėnų biografijos. Plutarcho biografijos įdomios tuo, jog jose nebuvo laikomasi chronologijos, tačiau buvo kuriamas nenutrūkstamas pasakojimas, dėstomas dažnai asociatyviai. Taip pat biografijas antikos laikotarpiu rašė Tacitas, Kornelijus Nepas ir kt. autoriai. Šiuo metu žinomi tik du autoriai, antikos laikotarpiu rašę atsiminimus. Ksenofontas V–IV a. pr. Kr. parašė *Atsiminimus apie Sokratą*, o Julijus Cezaris 52–51 m. pr. Kr. parašė *Galų karo užrašus*. Antikos biografinė literatūra šiuo metu aktuali ne tiek kaip biografinės literatūros ištakos, bet labiau kaip istorinių duomenų, asmeninės istorinių asmenų informacijos šaltinis.

Aptariant istorinę žanro raidą svarbu nepamiršti, jog kiekvienu žmonijos istorijos laikotarpiu biografijos žanras buvo linkęs *prisitaikyti* prie visuomenės poreikių. Pavyzdžiui, viduramžiais klestėjo istorinio veikalo tipas – hagiografija (gr. *hagios* – šventas + *graphō* – rašau) – religinės raštijos rūšis, apimanti stebuklus, relikvijų perkėlimą arba vyskupų įrašus bei perteikusi šventųjų gyvenimų ir kankinimų aprašymus. Šventieji tuo metu buvo pagrindinė aktualija, buvo paplitęs šventųjų kultas, persmelkęs ne tik kiekvieno žmogaus dvasinį gyvenimą, bet ir kasdienybę. Tuo metu faktai, susiję su Dievu ir jo tarnais, užėmė pirmąją vietą, taigi ir viešieji asmenys, apie kuriuos žmonės kalbėdavo daugiausiai, buvo šventieji, dėl šios priežasties šventųjų biografijos tuo laikotarpiu buvo pačios paklausiausios. Paradoksalu, tačiau pasišventę savo skaitytojų moraliniam ir

dvasiniam lavinimui, hagiografai dažnai naudojami visai ne moksliniais metodais: hiperbolizavimu, falsifikacija ir apgavystėmis. Didžiausio populiarumo ir pripažinimo viduramžiais sulaukė italų dominikono Jokūbo Voraginiečio (Jacopo da Varazze (apie 1230–1298 m.)) XIII a. antroje pusėje sudarytas šventųjų gyvenimų aprašymų rinkinys *Šventųjų aukso legenda, arba Lombardiškoji istorija*, kurioje buvo surinkti net 177 gyvenimų aprašymai (pradedant Jėzaus ir Švč. Mergelės Marijos, baigiant Romos imperijos valdovų gyvenimais).

Nuo XV a. pradamos negausiai leisti valdovų ir politikų biografijos. Bene pirmasis reikšmingas bendrų biografijų rinkinys išleistas 1541 m. – Stephanus Dictionarium nominum priorum, taigi, nors ir po nedaug, biografinė literatūra buvo leidžiama nuolatos nuo pat atsiradimo. Viduramžiais svarbių atsiminimų, kuriuose galima rasti daug informacijos apie Šimtametį karą, parašė kronikininkas Žanas Fruasaras. Memuaristika buvo labai išplėtotą XVI–XIX a. Prancūzijoje, dauguma parašytų atsiminimų suteikia daug duomenų apie vykusius karus. Rašė prancūzų poetas, kareivis, metraštininkas Theodoras Agrippa d'Aubigne, Henriko IV žmona Margarita de Valua, princas Louis de Conde. Anglijoje vienas svarbesnių tokio pobūdžio informacijos šaltinių yra istoriko Fransua Guizot surinktas *Anglijos revoliucijos laikotarpio memuarų rinkinys*. Taip pat svarbus memuaristas – C. de Saint-Simonas, išpūdingai pavaizdavęs Liudviko XIV dvarą. Itin daug memuarų pradėta rašyti XVIII a. pab. per Prancūzijos revoliuciją, paminėtini autoriai: garsus Šveicarijos valstybės veikėjas Jacques Neckero, visuomenės veikėja, rašytoja Anne de Staël, valstybės veikėjas, politikas H. de Mirabeau ir kt. Napoleono karai taip pat pastūmėjo aprašyti savo patirtį atsiminimuose, tarp autorių vertėtų paminėti ir Napoleono I išūnį E. Beauharnais.

Biografijos žanras ypač išpopuliarėjo švietimo epochoje, kai biografijos buvo rašomos enciklopedijoms (leidžiamos jau gausiau ir didesniais tiražais), tačiau atskirų knygų apie konkrečius asmenis tuo laikotarpiu nepadaugėjo.

XIX a. pradėtos rašyti žymių žmonių biografijos, pavyzdžiui 3 tomų rašytojo Džono Forsterio knyga apie Čarlzą Dikensą (1872–1874 m.), Deivido Masono 6 tomų knyga apie Džoną Miltoną (1859–1894 m.) ir kt. Tuo metu buvo spausdinami daugiatomiai tautų biografijų rinkiniai, paminėtinas S. Vengerovo *Rusų rašytojų ir mokslininkų kritinis biografinis žodynas* (Kritiko-biografičeskij slovar russkich pisatelej i učenyh, 6 tomai 1886–1904 m.) ir kt.

XX a. buvo palankus visoms biografinių knygų rūšims. Biografijos žanras ypač išpopuliarėjo, asmenybės gyvenimo faktus imant psychologizuoti, atveriant didesnes galimybes autoriaus saviraiškai (paminėtina A. Maurois parašyta Bairono biografija (1930 m.), Stefano Cveigo – Onore de Balzako biografija (1946 m.)). XX a. beletrizuota biografija, netekdama faktografinio pagrindo, įgauna tradicines romano, apysakos formas, kai kuriuose šaltiniuose nurodoma, jog nuo biografijos

XX a. atsiskyres biografinis romanas netgi tampa atskiru literatūros žanru (Literatūros terminų žodynas, 1995: 3). Taip pat XX a. daugelis įžymių valstybės veikėjų ir karvedžių (Čarlzas de Gaule, Vinstonas Čerčilis, Bernardas L. Montgomeris, Heincas Guderianas, Erichas von Manšteinas, Georgijus Žukovas) savo atsiminimuose aprašė I ir II pasaulinių karų įvykius, įvairias politines peripetijas. Tokie atsiminimai viena vertus suteikia žinių, kurių nėra jokiuose oficialiuose šaltiniuose, pateikia informacijos apie konkretaus asmens vaidmenį tam tikrų įvykių sukuryje ir pan. Kita vertus dėl ryškaus atsiminimų subjektyvumo tokius šaltinius reikia vertinti kiek įmanoma kritiškiau, nes net to paties autoriaus kūriniai gali būti keičiami dėl kokių nors istorinių, politinių aplinkybių ir kiekvienas leidimas gali skirtis nuo kito (pvz., maršalas G. Žukovas 1958 m. pradėjo rašyti savo memuarus norėdamas, kad jo vaidmens kare kiti negalėtų nepagrįstai menkinti, 1968 m. pasirodė stipriai sutrumpinti ir cenzūroti jo memuarai, o po šio leidimo knyga buvo perleista dar 12 kartų ir beveik kiekvieną kartą su pakeitimais. Knyga ilgą laiką buvo labai populiaru ir mėgstama įvairaus amžiaus skaitytojų).

Dėl augančio populiarumo biografijos žanras daugiausiai iššūkių ir pasikeitimų patiria tame pačiame XX a., kai iškyla privatumo, individualumo, faktinio tikrumo klausimai, netgi, galima sakyti, krizės. Biografinėje literatūroje viešinamos ne tik savos, bet ir svetimos paslaptys, knygos tampa ginklu – jomis netgi grasinama įtakingiems asmenims. Taip pat išsivysto diskusija dėl biografijos priklausymo menui ar mokslui – objektyvumo problema. XXI a. diskusiją papildo dar ir vis stiprėjančios biografijos priklausomybės žiniasklaidai, popkultūrai – jos dažnai nebegalima priskirti nei menui, nei mokslui. Biografinės knygos itin įvairėja, skaldosi, dėl jų kyla ne vienas skandalas dėl etikos, teisėtumo ir kitų ne tiek literatūrinių, kiek visuomeninių problemų. Klausimų gausa tik patvirtina žanro aktualumą, nes jei žanras tiek klausimų sukelia rašytojams ir mokslininkams, jis neabejotinai yra aktualus ir populiarus visuomenėje.

1.4. Biografinės knygos Lietuvoje iki 2005 m.

Lietuvoje biografijos buvo rašomos gerokai vangiau nei pasaulio literatūroje. Kadangi pirmosios biografinės literatūros užuomazgos Lietuvoje daugiausia buvo fragmentiškas biografinių duomenų panaudojimas kitokių žanrų leidiniuose, to leidybos raida vadinti dar nevertėtų, tačiau paties žanro vystymuisi tie fragmentai yra reikšmingi. Pirmųjų biografijų fragmentų galima rasti XIV–XVI a. Lietuvos metraščiuose, taigi bent jau iš pradžių biografija buvo glaudžiai susijusi su valstybingumo sampratos vystymusi. Biografijos žanras šiek tiek sparčiau vystytis ėmė XVI–XVIII a., kai daug literatūros žanrų buvo susiję su nuosekliu biografinių duomenų pateikimu. Tuo laikotarpiu populiarios laidotuvių kalbos, kuriose būdavo pakankamai išsamiai papasakojamas ir įvertinamas žmogaus gyvenimas, jo nuveikti darbai, taip buvo mokomasi bent jau nuosekliai chronologine tvarka dėstyti gyvenimo faktus. Paminėtini ir įvairūs istoriniai kūriniai, pavyzdžiui,

Alberto Kojalavičiaus-Vijūko knyga *Įvairenybės apie bažnyčios būklę Lietuvos DK* (1653 m.), kurioje aprašyti Lietuvos jėzuitų gyvenimai.

Memuarų užuomazgų Lietuvos literatūroje taip pat ilgai nebuvo. Pirmieji atsiminimai pasirodė lenkų, rusų, kitomis slavų kalbomis (rašė Erazmas Ciolekas (Vitelijus), T. Jevlašauskis, Jurgis Radvila, S. Venslauskas, S. P. Medekša, M. Vorbekas-Letovas ir kt.). Išskirtina Boguslavo Radvilos (1620–1669 m.) *Autobiografija*, kurioje palyginti išsamiai nušviesti gyvento laikmečio Lietuvos ir kaimyninių kraštų įvykiai. Taip pat buvo populiarūs kelionių memuarai, vieni reikšmingiausių buvo Mikalojaus Kristupo Radvilos Našlaitėlio *Kelionė į Jeruzalę* (pirmą kartą išspausdinta 1601 m.). Didžioji dalis kitos tuo laikotarpiu rašytos biografinio pobūdžio literatūros buvo dienoraščiai, todėl neverta jų atskirai aptarti.

Pirmosios mokslinės biografijos Lietuvoje rašytos lenkų kalba, o pirmasis biografijų rinkinys – Motiejaus Valančiaus *Živatai šventųjų* – lietuvių kalba išleistas tik 1858–1868 m. Šis rinkinys taip pat rodo ganėtinai ryškų Lietuvos atsilikimą – kai užsienio šalyse jau seniai buvo praėjusi viduramžiška mada leisti šventųjų gyvenimų aprašymus, Lietuvoje tik XIX a. viduryje pasirodė pirmasis toks leidinys lietuvių kalba. Tik pažymėtina, jog šiuo atveju atsilikimas nebuvo leidybinis, o veikiau nulemtas istorinių priežasčių – vėlyvo Lietuvos krikšto ir kt. Atsiminimai Lietuvoje pradėti rašyti XVI–XVII a. gudų ir lenkų kalbomis (Teodoras Jevlašauskis, Kristupas Manvydas Dorohostaiskis). Ypač daug parašyta 1831 m. ir 1863 m. sukilėlių atsiminimų (lietuvių kalba atsiminimų XIX a. dar nebuvo išleista).

Daugiau biografinių kūrinių lietuvių kalba pradėta leisti kartu su nacionalinio judėjimo spauda – XIX a. pabaigoje. Tai galima paaiškinti tuo, kad patriotiniai judėjimai paprastai skatina domėtis tautos istorija ir, natūralu, iškilių tautos asmenybių, kovotojų gyvenimais. Vienas svarbesnių biografinio pobūdžio leidinių tuo laikotarpiu buvo Jono Šliūpo knyga *Lietuviškieji raštai ir raštininkai* (1890 m.), kurioje pateiktos lietuvių rašytojų biografijos. XX a. pradžioje pradėta leisti daugiau biografijų atskiromis knygelėmis: A. Janulaičio *Simanas Daukantas* (1913 m.), Albino Rimkos *Vincas Kudirka* (1915 m.), Vinco Kapsuko *Jono Biliūno biografija* (1917 m.) ir kt. Paminėtinos Juozo Tumo-Vaižganto apie mažai žinomus literatūros, kultūros žmones (ypač kunigus) parašytos biografijos, išsiskiriančios ryškesniais asmenybių psichologiniais portretais. Atskirais leidiniais buvo išleistos ir jo paskaitos apie Antaną Baranauską, Maironį, brolius Antaną ir Joną Juškas, Antaną Vienažindį, Andrių Vištelį, Lauryną Ivinskį, Vincą Kudirką ir kt.

Taigi XX a. pirmojoje pusėje biografinė literatūra pradėta rašyti lietuviškai palyginti gausiai. Buvo sulaukta pirmųjų memuarų lietuvių kalba: Vinco Pietario *Iš mano atsiminimų* (1905 m.), L. Didžiulienės-Žmonos *Ką aš beatmenu* (1926 m.), Petro Rusecko surinkti knygnešių atsiminimai rinkinyje *Knygnešys* (1–2 tomai, 1926 m., 1928 m.). Pirmuosiuose lietuviškuosiuose atsiminimuose

daugiausia buvo rašoma apie nepriklausomybės kovas, spaudos draudimą ir pan. temomis.

Taip pat paminėtinas Jonas Basanavičius, kuris surinko ir paskelbė Andriaus Vištelio, Vinco Kudirkos, Vinco Pietario, Antano Strazdo biografijų medžiagos, parašė Jurgio Zauerveino biografiją. Svarbiausias jo nuopelnas šioje srityje yra tai, jog jis parašė pirmąją lietuvių autobiografiją, kurią pavadino *Mano gyvenimo kronika ir nervų ligos istorija* (parašyta 1922 m., pirmą kartą atskira knyga išleista 1936 m.). Ši autobiografija tarpais netgi priartėja prie kronikos, kadangi autorius išsamiai aprašo aplinką, ligą, jos simptomus. Be to, jau iš pavadinimo aišku, kad šioje knygoje autorius apie save pasakoja daugiausia kaip apie ligonį, kokią įtaką jo asmenybės formavimuisi padarė liga.

Pirmųjų populiariosios biografijos tipo knygų Lietuvoje autorius yra Julius Būtėnas. Rašydamas savo knygas *Povilas Višinskis* (1936 m.), *Vincas Kudirka* (1937 m.), *Žemaitė* (1938 m.) jis ėmė laisvai naudoti laiškų, atsiminimų, pokalbių su amžininkais medžiagą. Tai buvo svarbus žingsnis populiarinant biografijos žanrą Lietuvoje. Tuo tarpu memuarus kaip dokumentinius Lietuvos valstybingumo liudijimus XX a. pradžioje tiek pačioje Lietuvoje, tiek išeivijoje, po Lietuvos okupacijos 1940 m., daugiausia rašė politiniai veikėjai: Martynas Yčas, Mykolas Biržiška, Antanas Smetona, Kazys Grinius, Mykolas Krupavičius, Steponas Kairys, Stasys Raštikis, Juozas Audėnas, Kazimieras Škirpa, Edvardas Turauskas ir kt. Nemažai atsiminimų tarpukariu taip išleido ir rašytojai: Prano Mašiotto *Gimnaziją atsiminus* (1922 m.), Konstantino Jasiukaičio *Mintaujos laikai* (1927 m.), Stasės Vaineikienės *Palangos atsiminimai* (1931 m.) ir kt.

Tautos genocido ir pasipriešinimo memuarus XX a. kūrė Lietuvos partizanai, Sibiro tremtiniai, hitlerinių bei sovietinių lagerių kaliniai – Adolfas Ramanauskas, Juozas Lukša, Povilas Pečiulaitis, Jonas Petraitis, Ignas Končius, Stasys Yla, Povilas Šilas, Anastazija Kanoverskytė-Sučylienė. Tokie kūriniai nepaisant didelio subjektyvumo naudingi ir istorijos, politologijos mokslams kaip tuometinės Lietuvos veidrodis.

Biografijos žanro raidai Lietuvoje itin svarbus milžiniškas Vaclovo Biržiškos veikalas *Aleksandrynas* (3 tomai, 1960–1965 m.), kuriame pateiktos prieš 1865 m. rašiusių lietuvių rašytojų biografijos, bibliografijos ir biobibliografijos. Jis iš pradžių buvo išleistas Amerikoje, Čikagoje, o Lietuvoje fotografuotas leidimas pasirodė tik 1990 m. Šis biografinės informacijos rinkinys itin reikšmingas kaip informacijos rinkinys, kuris yra vientisas ir susistemintas iki leidinio išleidimo neprieinamų duomenų šaltinis.

Biografijos žanro raidą Lietuvoje stipriai paveikė sovietinės okupacijos laikotarpis: *marksistinė metodologija, depersonalizavusi istorijos vyksmą, buvo neparanki biografijos žanrui Lietuvoje* (Lietuvių literatūros enciklopedija, 2001: 67). Dėl to biografijos (literatūrine prasme) tuo laikotarpiu tapo savotiška literatūros periferija. Asmenybė nebegalėjo sulaukti didesnio dėmesio,

nes dėmesio centre – visuomenė, kurios nebuvo linkstama skaidyti. Taip pat vyravo ryški biografijų ir jų duomenų pateikimo atranka enciklopedijose: nepriklausomos Lietuvos politikai neminimi, o apie partijos veikėjus informacijos pateikiama gausiai. Vienas svarbiausių biografinio pobūdžio leidinių sovietinės okupacijos laikotarpiu – net keturis kartus išleisti du *Tarybinių lietuvių rašytojų autobiografijų* tomai (1957, 1967, 1977, 1989 m.), kurie vertinami daugiau neigiamai negu teigiamai. Nors buvo siekiama, kad šiose autobiografijose atsispindėtų rašytojo kelias į literatūrą, pasaulėžiūros įtaka kūrybai, pažiūros, kūrybos proceso ypatumai, pirmiausia, *Tarybinių lietuvių rašytojų autobiografijos* neturėjo jokios įtakos paties žanro vystymuisi, nes *spausdinami pasisakymai autobiografinė tema ar autobiografinės refleksijos, autobiografinės novelės, impresijos nėra ir negali būti laikomos savarankiškomis autobiografijomis, atsiradusiomis spontaniškai ar sąmoningai apsisprendus* (Vanagaitė, 2008: 84). Kita vertus, tolygiai kas dešimtmetį leidžiami rinkiniai turėjo informacinę reikšmę, kėlė rašytojo profesijos prestižą.

Be minėtų *Tarybinių lietuvių rašytojų autobiografijų* tomų, buvo leidžiami ir atskiri biografiniai leidiniai, turėję didelę propagandinę reikšmę. Dauguma tokių leidinių kaip biografijos žanro palikimas nėra reikšmingi, tačiau jų gausa spragų biografinių knygų rinkoje aptariamam laikotarpiu nepaliko. Buvo leidžiama dideliais tiražais, gausiai ir apie įvairiausias asmenis, itin dažnai apie politinius veikėjus, stribus ir kt. tuo laikotarpiu nusipelnčius asmenis. Tokios knygos taip pat buvo labai skaitomos, populiarios ir tai tik dar kartą patvirtina, jog biografinė literatūra gali prisitaikyti praktiškai prie bet kokių sąlygų ir gali atitikti bet kokios visuomenės poreikius. Svarbu tinkamai pasirinkti objektą ir atskleisti tinkamas gyvenimo sritis.

Taip pat kalbant apie rašytojų biografinę literatūrą paminėtina, jog jie savo autobiografijas turėdavo rašyti pusiau privalomai, turėdavo pateikti kažkokį, dažniausiai tolimą nuo realybės gyvenimo konfliktą: žmogus, negalėdamas rašyti tiesos apie savo gyvenimą, susidurdavo su sudėtinga dilema – ką ir kaip papasakoti apie save, kaip pristatyti autobiografijai beveik privalomą tapatybės formavimosi, tapsmo istoriją. Vienintelė išeitis tokiu atveju – parodyti gyvenimą per kūrybos prizmę: *psichologinio tikrumo daugiau tose autobiografijose, kur kūryba suvokiama kaip vienintelė gyvenimo prasmė, o meninės sąmonės brandimas tampa svarbiausiu pasakojimo turiniu* (Kubilius, 1997: 212). Būtent tokiu būdu kai kurie rašytojai (Janina Degutytė bei kt.) ir stengėsi papasakoti apie savo gyvenimus. Kita vertus, sovietiniu laikotarpiu buvo leidžiama itin daug rašytojų biografinių knygų.

Paradoksalu, tačiau nors sovietinės okupacijos laikotarpis kritinėje literatūroje laikomas biografinės literatūros sąstingio etapu, būtent tuo metu pasirodė bene daugiausiai lietuviškų meninių biografinių knygų. Vieną išpūdingiausių visų laikų lietuvių meninių biografinių knygų parašė Balys Sruoga (*Dievų miškas* (parašyta – 1945 m., o išleista – 1957 m.)). Tai viena iš tų retų biografinių

knygų, kuri neabejotinai turi išliekamąją vertę, be to, ji labai įdomi ir istoriniu požiūriu. Taip pat vienas iš svarbesnių laikotarpio meninės biografistikos palikimų – Igno Šeinaus atsiminimai *Raudonasis tvanas* (švedų k. 1940 m., lietuvių k. 1953 m.), kurie parašyti kaip sovietinės okupacijos panoraminė apžvalga ir analizė, reikšminga ir menine, ir istorine prasme. Dar vienas reikšmingesnių leidinių – dvi Juozo Baltušio atsiminimų knygos *Su kuo valgyta druska* (1973, 1976 m.), kurių objektas stipriai psychologizuotas, tačiau autobiografija laikyti jų negalima, nes autoriaus žvilgsnis itin dažnai krypo į aplinką: *Baltušio memuaristika <...> demonstravo nepaprastai aštrų liaudies žmogaus pastabumą išoriniams daiktams ir situacijoms <...>. Atitrauktas nuo kaimo materialinės aplinkos ir liaudiškų frazeologizmų, memuaristinis pasakojimas netekdavo pirmykščio gyvastingumo, pereidamas į tendencingą publicistiškumą* (Kubilius, 2001: 389, 390). Matyti, jog XX a. lietuvių meninei biografijai būdingas istoriškumas, tačiau tai daugiausia turėjo lemti būtent pačių autorių gyvenimo aplinkybės ir ribiniai išgyvenimai, kurių įtaka biografijose buvo neišvengiama.

Sovietinės okupacijos laikotarpiu buvo leidžiama nemažai biografijų serijų. Pavyzdžiui apie dailininkus leista verstinė vieno autoriaus Anri Periušo serija, o apie įžymius pasaulio mokslininkus, menininkus, rašytojus, istorines asmenybes buvo leidžiama serija *Siluetai*. Taip pat šiuo laikotarpiu išleista serija, skirta specialiai mokslininkų biografijoms *Žymieji Tarybų Lietuvos mokslininkai* (1979–1985 m., 7 leidiniai).

Objektyvus dokumentinis pasakojimas, prisodrintas aplinkos ir laiko detalių, sovietmečiu atgijo Vytauto Merkio parašytoje biografijoje *Simonas Daukantas* (1972 m.), Gedimino Ilgūno beletrizuotu stiliumi parašytose biografinėse apybraižose *Vincas Pietaris* (1987 m.) ir *Jonas Čerskis* (1983 m.). Dokumentinis pasakojimas buvo galimas tik apie specifines asmenybes, gyvenusias specifiniu laikotarpiu ir *naudingas*, arba tiesiog visiškai neutralias politiškai.

Palyginti su Vakarų Europos biografija Lietuvoje beletrizuota biografija faktografinio pagrindo neteko ir į tradicines romano ar apysakos formas perėjo vėlai, tik antroje XX a. pusėje. Prie grožinės literatūros formų priartėjo išėivijoje išleistos Jurgio Gliaudos *Ikaro sonata* (1961 m., apie Mikalojų Konstantiną Čiurlionį), *Ganytojas ir vilkai* (1986 m., apie Valančių) bei Juozo Švaisto *Jo sužadėtinė* (1959 m., apie Vincą Kudirką), *Žiobriai plaukia* (1962 m., apie knygnešį M. Sideravičių).

Nemažai biografijų išleido V. Kuzmickas: *Kazys Binkis* (1977 m.), *Juozas Gurauskis* (1979 m.), *Antanas Vilkutaitis-Keturakis* (1981 m.), *Kristijonas Donelaitis* (1983 m.). Šios biografijos pasižymi pasakojimo intriga, sukuriama žmogaus gyvenimą parodant kaip vientisą priežasčių–pasekmių grandinę keičiantis ir formuojantis asmenybei. Šios biografijos vertingos ir literatūrine prasme – jos pasižymi vieningu stiliumi, žmogaus gyvenimas apžvelgiamas ne

paviršutiniškai, o ieškant gilesnių, tikresnių emocijų, psychologizuojant veikėjus.

Stipriai prie meninės prozos priartėja Romualdo Granausko parašyta Jono Biliūno biografija (*Baltas liūdesio balandis*, 1979 m.), kurioje gausu įvairių stilistinių figūrų (kreipinių, pakartojimų, išpūdingų vaizdų), būdingų meninei biografijai. Taip pat prie meninės biografijos priartėja Adolfo Sprindžio knyga *Žemaitė* (1986 m.), kurioje ryškus herojės psychologizavimas, meninė stilistika. Apibendrinant meninių biografijų Lietuvoje parašyta nemažai, dauguma jų pakankamai kokybiškos, įtaigios, tokį išpūdį sukuria ir tai, jog paprastai meninės biografijos savo aktualumą išlaiko ilgiausią laiką ir nepraranda vertės metų metais.

Baigiantis XX a. pakankamai ištobulėjo Lietuvos rašytojų biografijos, pavyzdžiui, itin profesionalios, emociškai atmintimi, psichologine nuojauta, idealizuojančiu santykiu paremtos R. Šaltenio parašytos biografijos *Mūsų Baranauskas* (1985 m.), *Tarp dangaus ir žemės: Dobilo gyvenimo ir darbų pėdsakais* (1990 m.). Reikšmingas lietuviškų biografijų autorius taip pat buvo T. Sakalauskas, kurio *moderni regėjimo taškų kaita, netikėtos asociatyvios jungtys, intelektualinių poetinių refleksijų srautas, nueinantis į potekstę, apibūdina jo parašytus kūrinius* (Lietuvių literatūros enciklopedija, 2001: 67): *Esu toks, koks esu: Paskutiniai devyneri dailininko Vlodo Eidukevičiaus gyvenimo metai* (1987 m.) ir *Regėjimų naktis: poeto Vytauto Mačernio gyvenimas ir vizijos* (1994 m.). Šio autoriaus parašytos biografijos – lietuvių meninės biografijos pavydžiai.

Apibendrinant šio laikotarpio biografinių knygų leidybos ypatumus, galima pasakyti, jog XX a. sparčiau vystantis lietuvių literatūrai neatsiliko ir biografinės knygos, jų buvo leidžiama vis daugiau ir vis įvairesnių. Sovietmetis – išskirtinis Lietuvos istorijos laikotarpis, kuriam būdingos išskirtinės leidybos ypatybės. Nepaisant to, jog tokiu ypatingu laikotarpiu biografinės literatūros buvo leidžiama daug ir dideliais tiražais, savo turiniu ji dažnai neatliko pirmapradės paskirties, knygų turinys buvo labai apribotas. Taigi, galima tvirtinti, jog biografijos žanras sovietų okupacijos metais, kaip ir daug kitų (ne tik literatūros) sričių, patyrė sąstingį literatūrine prasme. Nepaisant sustojusios paties biografijos žanro plėtros, biografinės knygos buvo leidžiamos, pati leidyba tikrai nebuvo sustojusi.

Kaip ir knygų leidybai apskritai, biografinių knygų leidybai palankus metas buvo XX a. pab., kai Lietuva atgavo nepriklausomybę. Po 1990 m. buvo išleista itin daug biografinių knygų, taip pat pasižymėjusių ir nemažais tiražais. Buvo leidžiamos knygos, kurių iki tol nebuvo galima leisti, tai, žinoma, apėmė ir *nepatogias* asmenybes. Ypač sėkmingas laikas tai buvo atsiminimams. Šie buvo svarbūs ne tiek kaip asmenybės raiška, kiek kaip galimybė paskelbti apie savo išgyvenimus. Kiekvienas galėjo kalbėti apie savo išgyvenimus garsiai, taigi tokia galimybe ir naudojosi. Gausiai leistos memuarinės knygos apie Sibiro tremtį, pasižymėjusios žmogaus būsenų tragizmu ir dramatiška pasakojimo įtampa: Dalios Grinkevičiūtės *Lietuviai prie Laptevų jūros* (1988 m.),

Antaninos Garmutės *Ešelonai* (1989 m.), Algirdo Griškėno *Iš laiko tėkmės sūkurių* (1990 m.), Arvydo Vilkaičio *Tremtinio dalia* (1990 m.), Vlado Vyšniūno *Šiaurės eskizai* (1990 m.), Ričardo Kalyčio *Mūsų – ne dainų metas* (1992 m.), Vytauto Kaunecko *Tarp giltinės ir slibino* (1992 m.), Jono Kudžmos *Ne lapas, vėjo pūstas* (1992 m.), Antano Kryžanausko *Už ką?* (1995 m.), Jono Šukio *Mane nuteisė sušaudyti* (1993 m.) ir kt. Šios biografijos labai svarbios ir istorijos populiarinimui, nes jos skatina pažinti Lietuvos praeitį, pažvelgti į ją per pavienio žmogaus prizmę, o ne tik kaip į beveidį reiškinį. Literatūroje tuo metu išivyraviant dokumentiniams žanrams, net beletristinių pasakojimą buvo linkstama stilizuoti kaip atsiminimus (Kazio Jankausko *Dvi galaktikos*, 1990 m.; *Ne pirmas kartas*, 1–2, 1987 m., 1993 m.), dėl to kūrinys įgaudavo tikroviškumo, įtikindavo skaitytoją.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, pradėti spausdinti ne tik kokybiški ir reikalingi leidiniai, bet ir tie, kurie tuo metu buvo aktualūs. Biografinio pobūdžio knygas taip pat galėjo rašyti kas tik norėjo, todėl dažnai kūrinių kokybė buvo itin menka. Tačiau jokių būdu negalima nuvertinti tuo laikotarpiu išleistų biografinių knygų jau vien dėl to, jog iš esmės to meto leidiniai *pralaužė ledus* ir su laiku autoriai ir leidėjai drąsiau ėmėsi biografinių knygų leidybos.

Šio darbo tikslas yra nuodugniau išnagrinėti, kaip biografinių knygų leidyba vystėsi jau XXI a., o apibūdinta nuolat besikeičianti biografinių knygų leidybos situacija iki šio laikotarpio leidžia manyti, jog dar didesnis biografinių leidinių proveržis yra labai tikėtinas ir netgi natūralus. Biografinių knygų leidyba Lietuvoje tampa dar įdomesnė žiniasklaidoje pasirodant ne tik neigiamų pačių knygų literatūrinės kokybės vertinimų, bet ir jaučiant pačių leidėjų susiskaldymą vertinant tokių knygų leidybos perspektyvas: *Leidyklos „Baltos lankos“ vykdančiosios direktorės R. Meiduvienės nuomone, tai, ką L. Varanavičienė vadina biografijų leidybos bumu, dar tėra tik šio žanro knygų leidybos Lietuvoje pradžia.* (Lukaitė, Absoliuta Andželika).

Taip pat galima daryti prielaidą, jog tokių leidinių įvairovė XXI a. pradžioje bendrai imant jau turėtų būti žymiai didesnė. Tai turėjo lemti didelis žanro skaidymasis, vis didesnės biografinių knygų įvairovės radimasis. Keičiantis biografinių knygų stilistikai, kokybei, vystantis skirtingoms rūšims, tipams, niveliuojantis jų skirtumams, taip pat profesionalėjo ir autoriai, o tai galima laikyti dar viena biografinių knygų leidybos intensyvėjimo priežastimi.

Kaip ir minėta, negrožinės literatūros vyravimas jau dažnas reiškinys pasaulinėje literatūroje, tačiau panašiose rinkose kaip Lietuvos tai taip pat yra palyginti nauja tendencija, iš dalies nulemta pasunkėjusių ekonominių aplinkybių. Kaip pavyzdį šiuo atveju galima imti Kroatiją, kurioje biografinių knygų leidyba ėmė intensyvėti panašiu metu kaip ir Lietuvoje. Vienos didžiausių Kroatijos leidybos įmonių ryšių su visuomene specialistas Saša Radmilov taip pat yra išsakęs panašią idėją, jog *recesijos laikotarpiu žmonės vis noriau atsisuka į literatūrą, o labiausiai į*

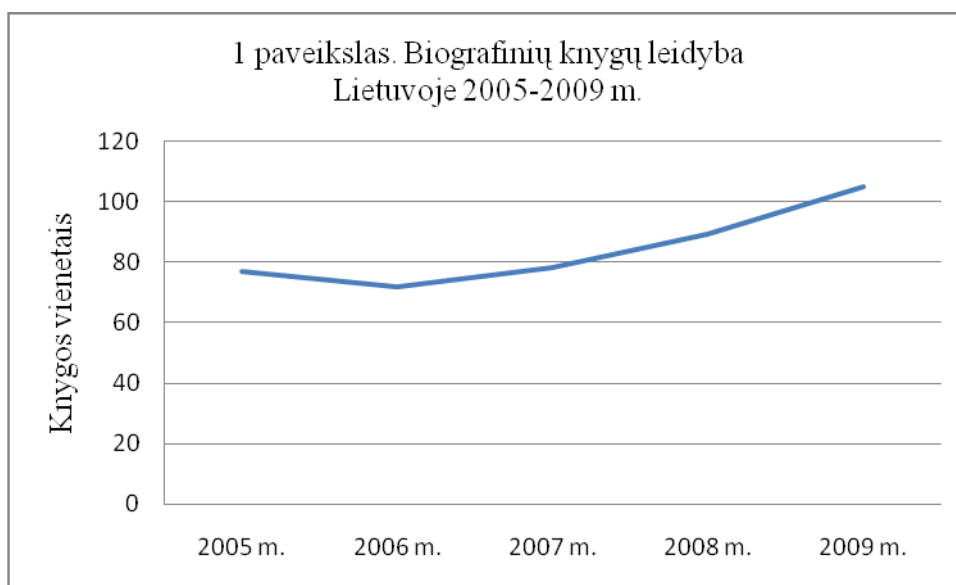
parankines savigalbos knygas ir beletristiką, taigi šių žanrų leidinius Profilio leidyklai bene geriausiai sekasi parduoti (Matejčić, Barbara). Tai dar kartą pagrindžia jau betampantį visuotiniu didelės skaitytojų dalies polinkį domėtis negrožine literatūra, kuri bent tariamai gali suteikti apčiuopiamos naudos – ar tai būtų savigalbos knyga ar populiarioji biografija su tikrais konkretais asmenimis, galinčiais tapti pavyzdžiu (autoritetu), išgyvenimais, patarimais, realia patirtimi.

Apžvelgus įvairius užsienio žiniasklaidos straipsnius ir literatūrą taip pat ryškėja tendencija, kad užsienio leidėjai apie biografinių knygų leidybą ateityje kalba daugiausiai pozityviai ir bando kurti ateities verslo modelius, rengia projektus ir ieško naujų biografijų šaltinių, taigi tai jau laikoma palyginti saugia verslo kryptimi, ypač suartėjančia su žiniasklaida, kitomis verslo kryptimis. Tuo tarpu Lietuvos rinkos dalyviai į biografinių knygų leidybą vis dar žvelgia nedrąsiai ir kaip į tam tikrą neprognozuojamą naujovę. Kyla abejonių, ar Lietuva yra pakankamo dydžio, kad užtektų asmenų, kurių gyvenimai galėtų sudominti rinką, taip pat trūksta tyrimų, atskleidžiančių, ar skaitytojai linkę domėtis užsienio asmenybėmis, skaityti jų gyvenimų istorijas, be to, nėra aišku, ar biografinių knygų leidyba išlaikys tęstinumą ir ar pastarųjų metų tendencijos nėra tik laikinas reiškinys.

2. BIOGRAFINIŲ KNYGŲ LEIDYBA LIETUVOJE 2005–2009 M.

2.1. Biografinių knygų rūšių leidyba

Bibliografijos žinių ir Ekspresinformacijos apie spaudinius, išėjusius Lietuvoje, duomenimis 2005–2009 metais Lietuvoje išleista 421 biografinio pobūdžio knyga. Vidutiniškai per metus išleista po 84 biografinės knygas. Remiantis *Lietuvos spaudos statistikos* duomenimis 2005–2010 m. Lietuvoje iš viso išleista 21 890 knygų, taigi biografinės knygos vidutiniškai tesudaro 1,9 proc. Lietuvoje išleidžiamų knygų. Detalesnius duomenis apie tai, kiek kuriais metais biografinių knygų išleista, galima matyti žemiau pateiktame paveiksle (1 paveikslas).

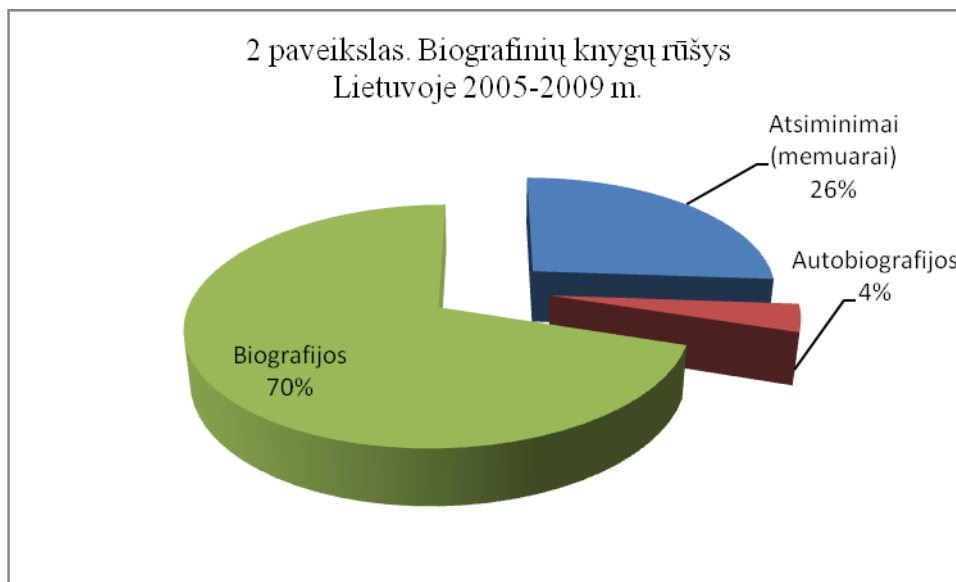

*Sudaryta remiantis duomenimis, esančiais: *Bibliografijos žinios. Knygos, 2008.*, *Ekspresinformacija apie naujus spaudinius, išėjusius Lietuvoje. 2005–2007, 2009.*

Pirmuosius trejus nagrinėjamo laikotarpio metus biografinių knygų leidyba Lietuvoje buvo gana stabili: 2005 m. išleistos 77 biografinės knygos, 2006 m. – 72, o 2007 m. – 78. Tačiau jau 2008 m. galima pastebėti leidybos suintensyvėjimą, kai išleistos 89 biografinės knygos (23 proc. augimas, palyginti su 2006 m. (kai išleista mažiausiai tokių leidinių) duomenimis), o 2009 m. išleistos netgi 105 biografinės knygos (45 proc. augimas, palyginus su 2006 m. duomenimis), todėl konstatuotina, jog įvyko didelis biografinių knygų leidybos šuolis. Taigi remiantis šiais duomenimis išryškėjo kryptinga biografinių knygų nišos plėtra, vykusi pastaraisiais metais: 2007 m. galima pastebėti laipsnišką biografinių knygų leidybos aktyvėjimą, 2008 m. ši tendencija jau ryškesnė, o 2009 m. įvyko didelis biografinių knygų leidybos šuolis.

Toks didelis biografinių knygų leidybos suintensyvėjimas, įvykęs pastaraisiais metais, gali būti sietinas tiek su tarptautinėmis tendencijomis, tiek su Lietuvoje susiklosčiusia ekonomine situacija. Šio reiškinio priežasčių gali būti įvairių ir vienos konkrečios išskirti nėra įmanoma. Taip

pat priežastis vertėtų aptarti nustačius konkrečias biografinių knygų leidybos sritis, kuriose tas augimas buvo didžiausias. Dėl to pirmiausia apžvelgiamas biografinių knygų pasiskirstymas pagal rūšis 2005–2009 m. laikotarpiu, kadangi taip išskiriami svarbūs biografinių knygų leidybos Lietuvoje bruožai, atskleidžiantys intensyviausias tokios leidybos sritis. Kokios rūšies biografinių knygų išleista daugiausiai šiuo laikotarpiu, aiškiau matyti žemiau pateiktame paveiksle (žr. 2 paveikslą).

*Sudaryta remiantis duomenimis, esančiais: *Bibliografijos žinios. Knygos, 2008.*, *Ekspresinformacija apie naujus spaudinius, išėjusius Lietuvoje. 2005–2007, 2009.*

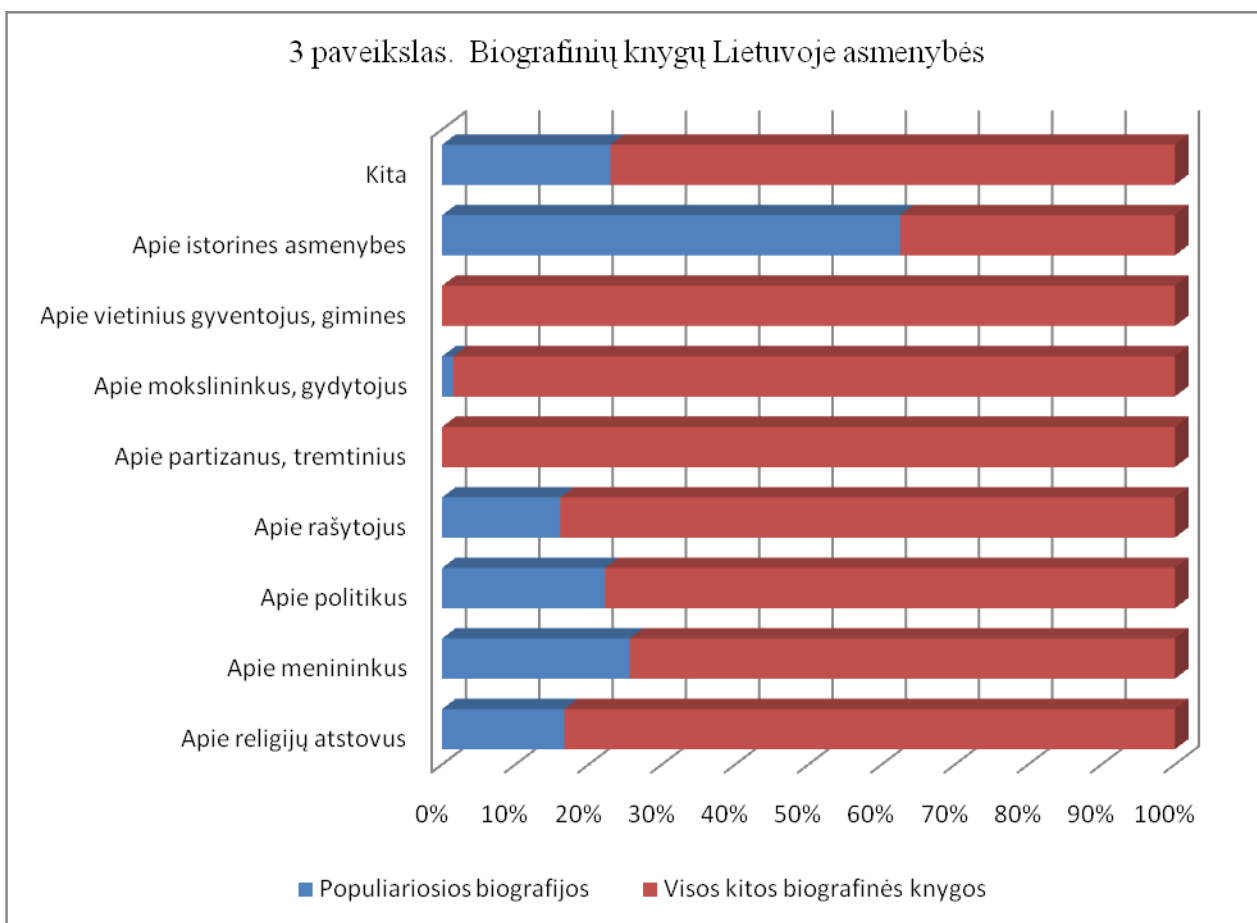
Iš aukščiau esančio paveikslo aiškėja dideli biografinių knygų rūšių skaičių skirtumai. Daugiausia nagrinėjamu laikotarpiu yra išleista biografijų (295, t. y. 70 proc. visų biografinių knygų), o mažiausiai – autobiografijų (16, t. y. 4 proc. visų biografinių knygų). Toks didelis skirtumas galėjo susidaryti dėl keleto priežasčių, kurių viena gali būti reglamentavimo problemos, t. y. biografijai priskirti biografinio pobūdžio leidinį yra paprasčiausia, o autobiografijai – gerokai sudėtingiau dėl žanrinių ypatybių (autobiografijomis dažnai vadinamos ir biografinės knygos, kurias rašo samdomi rašytojai, ir tai biografinių knygų skirstymą daro dar sudėtingesnį). Laisviausia biografinių knygų rūšis – atsiminimai – užima vidutinišką biografinių knygų rinkos dalį – jų 2005–2009 m. Lietuvoje išleista 110, o tai sudaro 26 proc. visų Lietuvoje išleidžiamų biografinių knygų.

Šie rezultatai atskleidžia biografinių knygų rūšį, tapusią neabejotina lydere, – biografijas, taigi ir sritį, kurioje biografinių knygų leidyba yra labiausiai išplėtota. Taip pat iš 2 paveikslo galima daryti išvadą, jog vienos biografinių knygų rūšies – autobiografijų – leidyba Lietuvoje yra visiškai neišvystyta ir, palyginti su kitomis biografinių knygų rūšimis, tik epizodinė. Išsamiau biografinių knygų leidyba aptariama tolimesniuose 2.2–2.5 skyriuose.

Savaime suprantama, kad analizuojamu 2005–2009 m. laikotarpiu Lietuvoje išleista biografinių knygų apie labai įvairius žmones. Siekiant nustatyti, kokios asmenybės vyrauja

Lietuvoje leidžiamose biografinėse knygose, verta aptarti asmenybes, apie kurias rašoma daugiausiai biografinių knygų, taip pat surasti tokių asmenybių bendrų bruožų. Taip pat tokiu būdu atskleidžiami skaitytojų interesai (visuomenės veidrodis) ir atskleidžiama, kokios biografinės knygos turi daugiausiai perspektyvų ateityje.

Asmenybių skirstymas šiame darbe iš dalies yra reliatyvus, nes kai kurie subjektai priskirtini kelioms grupėms. Tokiu atveju šiame darbe vadovaujamasi protingumo kriterijumi, pvz., koku aspektu asmenybė visuomenėje geriau žinoma (Jurga Ivanauskaitė – daugiau žinoma kaip rašytoja, nors jos profesija – dailininkė) arba koku aspektu tam tikrame leidinyje buvo atskleidžiamas subjekto gyvenimas. Išskirta 9 ryškiausių grupių, iš kurių viena („kita“), nors ir ganėtinai didelė, apie biografinių knygų asmenybes nieko nepasako. Vis dėlto ši grupė yra pakankamai svarbi, kaip parodanti, jog gana daug biografinių knygų išleidžiama apie įvairius žmones, o ne tik apie tam tikras siauras grupes (rašytojus, mokslininkus ar pan.). Bendrus duomenis apie tai, kokios asmenybės daugiausia buvo biografinių knygų objektais 2005–2009 m., galima pamatyti žemiau pateiktame paveiksle (žr. 3 paveikslą).

*Sudaryta remiantis duomenimis, esančiais: *Bibliografijos žinios. Knygos, 2008.*, *Ekspresinformacija apie naujus spaudinius, išėjusius Lietuvoje. 2005–2007, 2009.*

Iš aukščiau pateikto paveikslo galima išskirti keletą įdomesnių biografinių knygų leidybos tendencijų:

- vienintelės asmenybės, apie kurias leidžiama daugiau populiarųjų biografijų negu kitų, yra istorinės asmenybės (šiek tiek daugiau leidžiama ir apie menininkus);
- visiškai neleidžiama populiarųjų biografijų apie vietinius gyventojus, gimines (giminių istorijos), partizanus tremtinius, laisvės kovotojus ir kt., o apie mokslininkus, gydytojus per nagrinėjamus penkerius metus išleista tik viena populiaroji biografija;
- populiariosios biografijos dažniausiai leidžiamos apie menininkus, politikus ir įvairias asmenybes, priskirtas grupei *kita* (sudaro 20 proc. visų leidinių).

Viena ryškiausių biografinių knygų leidybos tendencijų, kurią galima pastebėti iš aukščiau pateikto paveikslo (žr. 3 paveikslą), yra knygų apie menininkus (dailininkus, aktorius, dainininkus) leidybos suintensyvėjimas 2009 m., kai išleistos netgi 29 tokios biografijos.

Tam tikros asmenybės, kurios iš esmės kažkokį vaidmenį / vietą visuomenėje pasiekia ne konkrečiais darbais ar poelgiais, o praktiškai vien padedant marketingo priemonėms (pvz., realybės šou ir pan.), pasižymi dideliu potencialu kalbant apie biografines knygas, taip pat šis reiškinys iškelia ir marketingo priemonių reikšmę, nes žmonės gali tapti verslo šaltiniu be jokio konkretaus pagrindo (kažkokių ypatingų savybių). Todėl aptariant ryškėjantį asmenybių kultą Lietuvos knygų leidyboje galima paminėti amerikiečių profesoriaus P. Marshall'o David'o teiginį, jog *garsenybių biografijos mus pasiekia įvairiomis formomis ir pavidalais. Mes gauname savaitinę normą biografijų padedami įvairių populiarių žurnalų. Bulvarinė spauda teikia mums skandalingų žinių apie garsenybes ir tai, jog tariamai unikalūs talentai taip pat yra pažeidžiami ir patiria tiek dramatiškų nuopolių, tiek atgailos ar prisikėlimo akimirkų* (Marshall, P. David, 1997: 3). Todėl garsenybės (net dažnai be jokio pagrindo) šiuolaikinėje visuomenėje tampa tam tikru autoritetu – įrodymu, jog kiekvienas žmogus, kuriam atsitinka kas nors neigiamo, kuris galbūt nėra tobulas ir tiesiog kenčia nuo savo buvimo žmogumi, yra visiškai normalus. Modernioji visuomenė tarsi siunčia signalą, jog skaito tiek populiariausias biografijas, tiek tokius žurnalus kaip *Žmonės* vien tam, kad kiekvienas įsitikintų savo normalumu (galėtų susitapatinti su sektinu objektu, rastų panašumų ir pan.). Paminėtina, jog vienas iš biografinės literatūros poreikio Lietuvoje požymių yra tai, kad būtent žurnalas *Žmonės*, kuriame spausdinama daugiausia informacija apie vietinių ir užsienio garsenybių asmeninį gyvenimą, Lietuvoje leidžiamas bene didžiausiu tiražu (vidutiniškai 130 000 egz. kiekvieną savaitę).

Taigi, leidėjams svarbus populiarųjų biografijų leidybos aspektas, suteikiantis kiekvienam tokiam leidiniui išskirtinumo, – objektas, t. y. asmenybė, apie kurios gyvenimą rašoma bei gi kuri,

savaime suprantama, ir suteikia biografijai vienokią ar kitokią kryptį (pvz., apie mokslininkus paprastai nėra rašomos populiariosios biografijos).

Šiuo metu populiariašias biografijas galima laikyti gana parankiu būdu „užsiauginti“ skaitytoją ir priartėti prie didžiosios visuomenės dalies – „masių“. *Leidybos pasikeitimai signalizuoja apie dabartines viešumo plėtros formas, kurios koncentruojasi ties autoriumi (pokalbių laidos, reklaminiai straipsniai ir kt.), kaip ir didėjančios investicijos į išymius autorius kaip leidėjų projektus (tokių žvaigždžių kaip Joan Collins ar Martina Navratilova biografijos). Autorių kaip asmenybių reklamavimas yra literatūros produkcijos integracijos į pramogų industriją ženklas.* (Turner, 2004: 37). Suprantama, jog tokia integracija daugumai verslo sričių yra neišvengiama, o leidyba negali būti išimtis, todėl ji palaipsniui tampa pramogų pasaulio dalimi ir praranda savo išskirtinumą.

Šia prasme galima dar kartą pažymėti, jog populiariosios biografijos jokių būdu negali tapti ilgalaikiu leidyklos pajamų šaltiniu – tai yra tik labai trumpai skaitytojams įdomūs leidiniai (tas pats aktualu ir žiniasklaidoje, svarbu naujienas paskelbti kuo greičiau, uždirbti kuo didesnę pelną ir ieškoti naujų aktualijų). Dėl šios priežasties, leidžiant populiariašias biografijas ypač svarbi yra leidėjo reakcijos greitis, nes bene svarbiausias populiariųjų biografijų leidybos sėkmingumo kriterijus – jų išleidimas laiku, kai leidinio objekto populiarumas (arba anti populiarumas, t. y. tam tikras susidomėjimą ar netgi ažiotažą sukėlęs įvykis, susijęs su objektu) visuomenėje yra pasiekęs piką.

Leidykloms įdomiausias asmenybės – populiarios tam tikru laikotarpiu, kurių gyvenimai (asmeninio gyvenimo subtilybės, paslaptys ir pan.) tuo metu labiausiai domina vartotojus. Tai yra žymus „bestselerių kultūros“ išsigalėjimo Lietuvos leidyboje požymis, kurio išryškėjimas taip pat susijęs ir su ekonomikos krizės laikotarpiu, pakeitusiu rinkos poreikius didžiojoje pasaulio dalyje.

Paminėtina, jog renkant duomenis šiam magistro darbui taip pat išryškėjo tendencija leisti politikų biografijas, ir didesniais tiražais. 2005–2007 m. nebuvo išleista nė viena populiarioji politiko biografija, 2008 m. išleista pati pirmoji, o 2009 m. – jau trys populiariosios politikų biografijos. Tuo tarpu biografijų apie politikus, išleistų 1 tūkst. egz. ir mažesniais tiražais 2005–2007 m. leidžiama ganėtinai tolygiai – po tris kasmet, 2008 m. galima pastebėti politinių biografijų leidybos suintensyvėjimą – išleidžiamos netgi aštuonios biografijos apie politikus, o 2009 m. – šešios. Tai rodo, jog politikai vis didesnę vaidmenį atlieka populiariojoje kultūroje. Literatūroje tai aiškinama tuo, kad *populiariajai kultūrai reikia politikos. Būtent kultūra perima politinės elgsenos ir raiškos modelius.* (Daugirdas, Tomas, 2010 304). Taip šiuo atveju išryškėja tam tikras kultūros banalėjimas, per didelis priartėjimas prie vartotojų taip prarandant savo savastį, kuri šiaip jau ir yra kultūros esmė, nes ten, *kur esama tikros kūrybos, nelieka vietos į politinius panašiams*

pasirinkimams ar perspektyvai. (Daugirdas, Tomas, 2010: 305). Taip pat svarbi politikų biografijų leidybos intensyvėjimo priežastis yra ta, *kad rinkėjų, esamų ar būsimų, auditorija Lietuvoje jau yra persipynusi su kultūros vartotojų auditorija. Tampa nebeįmanoma atskirti, kur esama politinio ar kultūrinio veikimo. Kultūra Lietuvoje tapo politizuota, tačiau ne banaliaja sovietine prasme, kai visas kultūrinis ir kūrybinis veikimas buvo pajungtas tam tikrai ideologijai, kurią reikėjo diegti į žmonių sielas, jausmus ir protus. Lietuvoje kultūra politizavosi absoliučiai demokratiniu būdu, kūrėjo santykį su kultūros „vartotoju“ konstruodama kaip politiko ir jo rinkėjo santykį.* (Daugirdas, Tomas, 2010: 305). Galima daryti išvadą, jog politinių biografijų leidybą iš dalies gali lemti tam tikri politiniai įvykiai, tačiau kol kas šios tendencijos negalima buvo pastebėti dėl palyginti trumpo analizuojamo laikotarpio.

Vienas netikėtumų apibendrinant asmenybes, apie kurias leidžiamos biografinės knygos Lietuvoje, yra tai, jog iki 2009 m. praktiškai nėra leidžiama vadinamųjų grynų biografinių knygų apie įžymybes, kai tuo tarpu pasaulio leidyboje maždaug nuo 2005 m. tokių biografinių knygų leidyba išgyveno bumą: *tokių autobiografijų, kurios buvo gerai perkamos pastaraisiais metais, subjektai (Kay, Sharon Osbourne, John Peel ir Sheila 'os Hancock „The Two of Us“)* turi būti iš tikrųjų mylimi. *Negana nuolat būti ant žurnalo Heat viršelio, visos tos apkalbos juk nemokamai. Įtikinti klientą pirkti knygą už knygos kietais viršeliais kainą galima tik kai jie tikrai mėgsta įžymybę* (Raphael, 2007: 27). Tai rodo gana žymų Lietuvos leidybos verslo atsilikimą nuo kitų šalių. Lietuvoje panašios nuomonės pradedamos skleisti tik maždaug 2009 m.: *pasak leidyklos „Laisvos valandos“ vyriausiosios redaktorės Vilmos Bartuškaitės, knygų herojus stengiamasi rinkti, atsižvelgiant į visuomenės poreikį: „Akademieniai herojai yra truputį primiršti, tačiau dabar toks laikotarpis. Kad krizės metu žmogus pirktų knygą, o ne duoną, knygos herojus turi jį labai dominti.“* (Mikalčiūtė, Ziminaitė, 2009: 1). Taigi galima daryti išvadą, jog net jeigu ir skaitytojai jau buvo linkę tuo laikotarpiu (iki maždaug 2008 m.) domėtis biografinėmis knygomis apie įžymybes, pasiūla buvo minimali ir neatitiko paklausos.

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog XXI a. biografinių knygų leidybos tendencijos yra glaudžiai susijusios su ekonominiais, politiniais, kultūriniais veiksniais. Šie veiksniai lemia, kokie objektai vyrauja biografinių knygų viršeliuose. Šiuo atžvilgiu biografinių (populiariųjų) knygų leidyba dažnai grindžiama žiniasklaidoje įprastais principais. Renkamasi leisti knygas apie asmenis, kurių veidai vyrauja žurnalų viršeliuose, taigi knygas perka taip pat tie patys skaitytojai, kaip ir žurnalus. Viena vertus tai yra teigiamas reiškinys, nes žiniasklaidos ir literatūros vartotojų grupė supanašėja, suartėja.

2.1.2. Autobiografijos

Aptariant autobiografijų leidybą Lietuvoje verta dar kartą pažymėti, jog autobiografijas

sunkiau atskirti nuo memuarų ir biografijų, nes riba tarp autobiografijos ir atsiminimų bei tarp autobiografijos ir atsiminimų nėra žymi, todėl dažnai nepastebima. Dėl šios priežasties dažnai sunku konkrečią autobiografiją identifikuoti ir lengva priskirti kiek platesniam – biografijos – žanrui. Kadangi literatūroje nurodoma, jog *autobiografija – savo gyvenimo aprašymas. Tai atsiminimai, kurių centriniu pasakojimo asmeniu yra pats autorius* (Lietuvių enciklopedija, 1953, 479), šiame darbe taip pat laikomasi nuostatos, kad autobiografijos autorius ir subjektas turi sutapti – tai turi būti tas pats asmuo. Surinkti duomenys taip pat atskleidė, jog anotacijose ir knygų aprašymuose leidiniai autobiografijomis vadinami kur kas dažniau negu turėtų būti, tai gali būti nulemta leidėjų / autorių siekio įtikinti skaitytojus istorijos realumu, tikrumu, nuoširdumu (paties asmens papasakota istorija įtikina labiau, nei iš antrų lūpų), taigi tai galima vadinti tam tikra marketingo priemone. Siekiant išvengti dviprasmybės, kalbant apie autobiografijas, renkant duomenis buvo vadovujamasi ne tiek tuo, kas parašyta knygos anotacijoje, o daugiau tuo, kokia iš tikrųjų atitinkama knyga yra, t. y. buvo siekiama kiek įmanoma daugiau leidinių patikrinti dėl atitikties vienai ar kitai biografinių knygų rūšių. Dėl to autobiografijų skaičius yra kur kas mažesnis, negu galima suskaičiuoti vien vadovaujantis šaltiniais (*Bibliografijos žinios ir Ekspresinformacija apie spaudinius, išėjusius Lietuvoje*).

Surinkti duomenys rodo, jog autobiografijų 2005–2009 m. Lietuvoje išleista mažiausiai iš visų biografinių knygų. Iš viso galima identifikuoti tik 16 autobiografijų, išleistų šiuo laikotarpiu, tai sudaro tik apytiksliai 4 proc. dydžio Lietuvos biografinių knygų rinkos dalį arba vos 0,07 proc. visų Lietuvoje išleidžiamų knygų. Detalesnį pasiskirstymą pagal tiražus galima matyti žemiau pateiktoje lentelėje.

1 lentelė. Lietuvoje 2005–2009 m. išleistų autobiografijų skaičiai

	1 tūkst. egz. ir mažesniu tiražu išleistų autobiografijų skaičiai	Didesniu kaip 1 tūkst. egz. tiražu išleistų autobiografijų skaičiai	Iš viso
2005 m.	2	0	2
2006 m.	0	0	0
2007 m.	3	1	4
2008 m.	6	2	8
2009 m.	1	1	2
Iš viso	11	4	16

*Sudaryta remiantis duomenimis, esančiais: *Bibliografijos žinios. Knygos, 2008., Ekspresinformacija apie naujus spaudinius, išėjusius Lietuvoje. 2005–2007, 2009.*

2005–2009 m. iš viso išleistos 4 autobiografijos didesniu kaip 1 300 egz. tiražu ir 11 biografijų išleista mažesniu nei 1 300 egz. tiražu. 2005–2006 m. autobiografijos buvo leidžiamos itin vangiai (didesniais tiražais neišleista nė viena autobiografija, o 2006 m. neišleista nė viena net ir mažesniais tiražais). Tai, jog mažiau autobiografijų išleista mažesniu tiražu nei didesniu, taip pat

patvirtina, kad autobiografija yra mažiausiai perspektyvų turinti biografinių knygų rūšis. Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog autobiografijų leidybos suintensyvėjimo žvelgiant į pastarųjų penkerių metų duomenis taip pat negalima pastebėti. Vienintelis šiek tiek išsiskiriantis dalykas – aktyvesnė autobiografijų leidyba 2008 m., kai jų išleista šiek tiek daugiau – iš viso 7 (47 proc. visų 2005–2009 m. išleistų autobiografijų). Šios tendencijos tąsą 2009 metais pastebėti jau negalima, nes šiais metais išleistos tik 2 (13 proc. visų leidinių) autobiografijoms priskirtinos knygos. Dėl šių priežasčių negalima teigti, kad autobiografijos turi perspektyvų būti leidžiamos aktyviau ateityje.

Taip pat vertėtų paminėti, jog iš išleistų nagrinėjamu laikotarpiu 10 autobiografijų parašyta lietuvių autorių, o 6 – vertimai (tai sudaro 30 proc.). Tai rodo, kad autobiografijų leidybos sąnaudos taip pat nėra mažos, nes nėra didelio lietuviškų autobiografijų leidybos potencialo. Autobiografijų tiražai taip pat nėra dideli (1 tūkst. egz. ir mažiau, o vidutinis tiražas tėra 500 egz.), taigi tai leidžia jas laikyti leidybos verslo periferija ir praktiškai nereikšmingomis knygomis, neužimančios žymios vietos knygų rinkoje. Nagrinėjamu laikotarpiu išleistas autobiografijas būtų galima laikyti nereikšmingomis ne tik dėl nedidelių tiražų, bet ir dėl to, jog daugiausia jos parašytos menkai žinomų plačiajai visuomenei žmonių, neaktyviai populiarintos ir įdomios tik siauram ratui skaitytojų. Vis dėlto tokios autobiografijos yra leidžiamos, taigi tai rodo, kad ir tokia leidyba turi savo nišą rinkoje, be to, dažnai ji gali būti reikšminga kultūrine / mokslinė prasme (6 iš 11 autobiografijų išleido mokslinės ir pan. įstaigos). Kita vertus, šio surinkti rezultatai gali reikšti ir tai, jog autobiografija kaip biografinių knygų rūšis nyksta / susilieja su biografijomis ir praranda savo buvusį savitumą. Todėl galbūt šių leidinių nykimo dėka aktyvėja biografijų leidyba – prie jų *prisijungia* autobiografijos.

Paminėtina, kad leidyklų, kurias galima būtų išskirti kaip dažniau leidžiančias autobiografijas, išskirti taip pat nėra galima – tai daugiausia atsitiktinė leidyba. Taigi apibendrinant duomenis, surinktus apie autobiografijų leidybą nagrinėjamu laikotarpiu, galima daryti išvadą, jog autobiografijų Lietuvoje leidžiama labai mažai, taip pat nedideliais tiražais, todėl autobiografijos leidėjams nėra svarbios kaip plėtros objektas ir tai yra tik epizodinė / atsitiktinė nišinė leidyba.

2.1.2. Atsiminimai (memuarai)

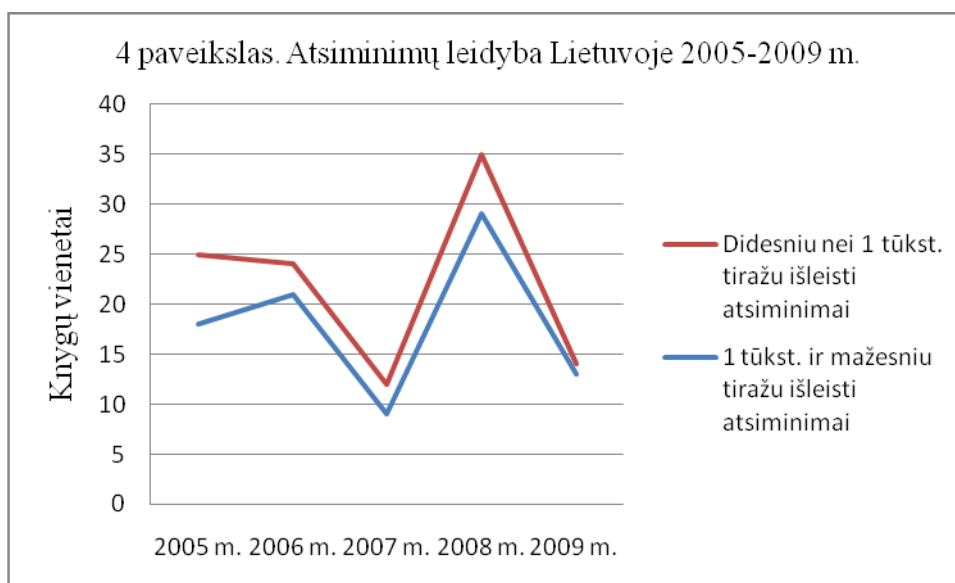
Atsiminimų leidyba Lietuvoje yra gerokai intensyvesnė negu autobiografijų, nes šios rūšies knygos sudaro maždaug 26 proc. Lietuvos leidžiamų biografinių knygų dalį. Analizuojant empiriškai surinktus duomenis taip pat paaiškėjo, jog atsiminimus galima skirti į pakankamai skirtingas keturias grupes:

1. Vieno asmens atsiminimai apie savo gyvenimą.
2. Kelių asmenų atsiminimai apie savo gyvenimą (skirtingų asmenų, kuriuos kas nors vienija, atsiminimų rinkiniai).

3. Vieno asmens atsiminimai apie kitą asmenį.
4. Keleto žmonių atsiminimai apie vieną asmenį.

Toks skirstymas galėtų padėti atskleisti Lietuvoje leidžiamų atsiminimų pobūdį, išskirti, kokios grupės atsiminimų galėtų būti perspektyviausios. Tokios klasifikacijos pritaikomumui pagrįsti būtų reikalingi testiniai tyrimai.

Šaltinių duomenimis iš viso 2005–2009 m. išleista 110 atsiminimų knygų, iš jų net 90 išleista 1 tūkst. egz. arba mažesniais tiražais ir 20 – didesniais nei 1 tūkst. egz. tiražais. 2005–2009 m. išleistų atsiminimų skaičius, išskaidytus pagal tiražų dydžius, galima matyti žemiau pateiktame paveiksle (žr. 4 paveikslą).

*Sudaryta remiantis duomenimis, esančiais: *Bibliografijos žinios. Knygos, 2008.*, *Ekspresinformacija apie naujus spaudinius, išėjusius Lietuvoje. 2005–2007, 2009.*

Iš aukščiau pateikto paveikslo matyti, jog apskritai nagrinėjamu laikotarpiu negalima pastebėti jokių nei teigiamų, nei neigiamų atsiminimų leidybos tendencijų ir atsiminimų leidyba atrodo visiškai nenuspėjama. Vidutiniškai išleidžiama po 22 pavadinimų atsiminimų knygas per metus. 2005 m. išleistos 25 atsiminimų knygų, 2006 m. išleista jau šiek tiek mažiau – 24 pavadinimų atsiminimų knygos, po to įvyko šių biografinių knygų leidybos sulėtėjimas, taigi mažiausiai išleista laikotarpio viduryje – 2007 m. – kai išleista tik 12 atsiminimų knygų (45 proc. mažiau už įprastą vidurkį). Intensyvesnė atsiminimų leidyba buvo 2008 m., kai iš viso išleistos netgi 35 atsiminimų knygos (beveik 200 proc. šuolis palyginus su 2007 m. duomenimis). 2009 m. atsiminimų leidyba ir vėl smuko, kadangi išleista tik 14 leidinių.

Iš pirmo žvilgsnio nepagrįstas atsiminimų leidybos šuolis 2008 m. yra daugiausiai susiklostęs atsitiktinai, bent jau sunku nustatyti tokio reiškinio priežastis. Kadangi atsiminimai itin dažnai leidžiami pagal pačių autorių užsakymus (ne leidyklų iniciatyva), o 2008 m. buvo tam tikro ekonominio pakilimo metai Lietuvoje, taigi ir užsakymų galėjo būti daugiau. Tokią prielaidą taip

pat bent iš dalies patvirtina ir tai, jog didžioji dalis (83 proc.) atsiminimų 2008 m. išleista 1 tūkst. egz. ir mažesniais tiražais. Tai, jog atsiminimų leidyba neturi daug perspektyvų ateityje ir 2008 m. įvykęs šuolis susiklostė daugiausiai dėl atsitiktinių priežasčių taip pat patvirtina ir tai, jog 2009 m. įvyko atsiminimų leidybos nuosmukis (arba stabilizacija, palyginus su 2007 m. duomenimis ir laikant išimtimi 2008 m.) – išleista 14 knygų (61 proc. mažiau negu 2008 m.).

Taip pat iš 4 paveikslų matyti, jog mažesniais tiražais leidžiama beveik 4 kartus daugiau atsiminimų nei didesniais tiražais. Tai atskleidžia nedidelį atsiminimų vystymosi potencialą ir menką paklausą. Remiantis surinktais duomenimis išryškėjo, jog vis dar nėra tiksliai susiformavusi skaitytojų grupė, t. y. ji yra neaiški arba labai nenuspėjama, kadangi leidžiama ganėtinai padrikai ir netendencingai. Panašu, jog atsiminimų leidyboje skaitytojai nėra konkrečiai apibrėžiama grupė, nes veikiama tokiu principu, jog pavieniai leidiniai įdomūs tik pavieniams asmenims ir kiekvienas leidinys turi kurti savarankišką atskirą skaitytojų grupę (dažnai sudarytą iš autoriaus giminių, draugų, pažįstamų ir kt. suinteresuotų konkrečiu leidiniu asmenų).

Nors vadovaujantis surinktais duomenimis, atsiminimų leidyba pastaraisiais metais nepatyrė didesnio šuolio, verta nuodugniau aptarti atsiminimus, išleistus didesniu nei 1 tūkst. egz. tiražu, taip siekiant atskleisti perspektyvesnę atsiminimų leidybos pusę. Taigi, iš viso 2005–2009 m. didesniais tiražais išleista 20 atsiminimų knygų, kurių pasiskirstymą taip pat galima pamatyti aukščiau esančiame paveiksle (žr. 4 paveikslą).

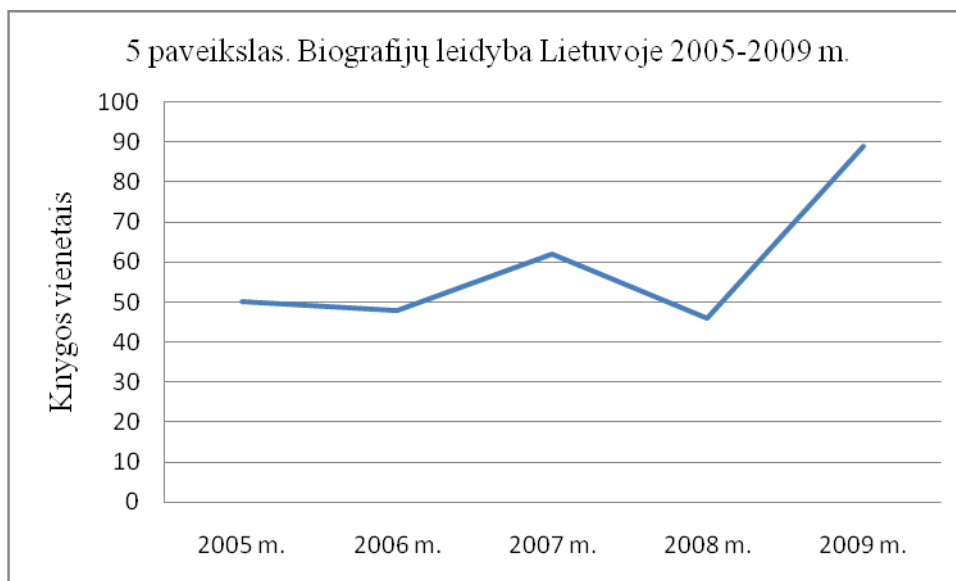
Nagrinėjant didesniais tiražais išleistus atsiminimus paaiškėjo, jog daugiausia tokių leidinių išleista laikotarpio pradžioje, t. y. 2005 m., o mažiausiai – pabaigoje, t. y. 2009 m. Todėl nepaisant šio tokio pakilimo, įvykusio 2008 m. (kai išleistos 6 pavadinimų atsiminimų knygos didesniais nei 1 tūkst. tiražais), galima daryti išvadą, jog didesniais tiražais leidžiamų atsiminimų leidyba vangėja ir neturi didelių perspektyvų ateityje. Šį reiškinį bent iš dalies gali lemti panaši priežastis, kaip ir autobiografijų leidybos nykimą – palaišnis dalies atsiminimų *prisijungimas* prie biografijų.

Kryptingai leidžiančių memuarinę literatūrą leidyklų nagrinėjamu laikotarpiu negalima išskirti. Per penkerius metus 3 atsiminimų knygas didesniais tiražais išleido leidykla Versus aureus, po 2 atsiminimų knygas išleido leidyklos, *Vaga* ir *Tyto alba*. Ryškesnę susiformavusią tradiciją leisti atsiminimus mažais tiražais (dažniausiai atsiminimų rinkinius, vietinių gyventojų atsiminimus) galima pastebėti kalbant apie nedideles vietinės reikšmės leidyklas (Panevėžio, Alytaus, Jonavos, Utenos ir kt.). Taip pat atsiminimus nedideliais tiražais leidžia Vilniaus universiteto ir Vilniaus pedagoginio universiteto leidyklos. Taigi galima daryti išvadą, jog atsiminimų leidyba Lietuvoje yra daugiausia epizodinė ir gilių tradicijų neturi.

2.1.3. Biografijos

Biografijų leidyba 2005–2009 m. Lietuvoje buvo pati intensyviausia iš visų biografinių knygų

rūšių. Iš viso išleistos netgi 295 biografijos, o tai sudaro apytiksliai 70 proc. Lietuvoje leidžiamų biografinių knygų. Vidutiniškai išleidžiama po 59 biografijas per metus. Kiek biografijų kuriais metais išleista galima matyti žemiau pateiktame paveiksle (žr. 5 paveikslą).

*Sudaryta remiantis duomenimis, esančiais: *Bibliografijos žinios. Knygos, 2008.*, *Ekspresinformacija apie naujus spaudinius, išėjusius Lietuvoje. 2005–2007, 2009.*

Iš paveikslo galima matyti, jog biografijų leidyba iki 2009 m. Lietuvoje buvo palyginti pastovi. Akivaizdus šuolis įvyko 2009 m., kai išleistos netgi 89 biografijoms priskirtinos knygos. Mažiausiai biografijų išleista 2006 m., kai išleista tik 48 biografija (taigi 2009 m. įvyko netgi 185 proc. dydžio šuolis palyginus su 2006 m. duomenimis). Šie duomenys rodo aktyvią biografijų leidybos nišos rinkoje plėtrą ir atskleidžia, jog 2009 m. įvyko biografijų leidybos pikas, kurio tęstinumą ir tvarumą bent iš šių duomenų yra sunku prognozuoti.

Šie biografijų leidybos suintensyvėjimą 2009 m. atskleidžiantys rezultatai taip pat patvirtina tai, kas jau buvo pakankamai ryškiai matoma 2.1 skyriuje aptariant biografinių knygų leidybą Lietuvoje apskritai, t. y. Lietuvoje biografinių knygų leidybos bumas yra gerokai pavėlavęs nei vakarų šalyse, kuriose (pvz., Didžiojoje Britanijoje) jis buvo anksčiau – maždaug 2005–2006 m. Nuo tada didžiojoje dalyje išsivysčiusių užsienio šalių biografinių knygų leidyba stabilizavosi, nes jau turi pakankamai išvystytą palyginti nemažą tikslinę skaitytojų grupę, kuriai ir skiriama didžioji biografijų dalis, taip pat ir atsitiktinių skaitytojų turi mažiau. Lietuvoje kol kas nėra susiformavusi tokia stabili (nuolatinė) skaitytojų grupė ir pastaraisiais metais intensyvėjant biografijų leidybai ji taip pat tik formuojasi. Tačiau žiniasklaidoje pasirodo leidėjų nuomonė, jog panašu, kad kaip ir užsienio šalyse, Lietuvoje biografinių knygų *pirkėjai* – *daugiausia moterys, moteriškų žurnalų gerbėjos* (Mikalčiūtė, Ziminaitė, 2009: 2).

Daugiau biografijų nei kitų leidinių leidžiančios leidyklos šiuo atveju nėra išskirtinos, nes daugiau jų galima išskirti pagal knygų tipus (žr. 2.5.1–2.5.3 skyrius).

2.2. Biografinių knygų tipų leidyba

Pirmojoje, teorinėje, šio darbo dalyje formuojant klasifikaciją, aptariant bei apibendrinant biografinių knygų rūšis, tipus ir jų bruožus buvo išskirti trys tokių leidinių tipai: mokslinės, populiariosios ir meninės. Analizuojant surinktus duomenis taikant šį skirstymo būdą iškilė nemažai problemų. Pirmiausia paaiškėjo, jog praktiškai pritaikyti tokį skirstymą yra sunkiau negu numatyta teorinėje medžiagoje. Taip yra dėl keleto priežasčių. Pirmiausia, galima išskirti nemažai tokių leidinių, kuriuos galima priskirti vienam, dviem ar net visiems trimis tipams. Tyrimo metu išryškėjo labai stipri biografinių kūrinių tipų niveliacija, kurią galėjo lemti komercinis leidėjų siekis įtikti kuo didesniai vartotojų ratui, pastangos universalizuoti knygas, tiek jas populiarizuojant, tiek stengiantis sudaryti įspūdį, jog griežtai laikomasi faktografinio pagrindo. Pažymėtina, jog tai iš tiesų galėjo tik dar labiau pagilinti skaitytojų pasirinkimo problematiką, nes vien pažvelgus į leidinį dažnai sunku įvertinti, kokiai konkrečiai skaitytojų grupei jis yra skirtas, kokio jis pobūdžio, stiliaus, kiek jis yra konkretus, mokslinis, ir kiek pasižymi tikslių faktų pateikimu.

Taip pat skirstant surinktus duomenis pagal tipus išryškėjo naujoms biografinėms knygoms būdingas ketvirtasis tipas – publicistinė biografija, kurios negalima būtų priskirti nei prie mokslinės, nei prie populiariosios knygos tipo (arba abiem tipam kartu). Tokioms publicistinėms biografinėms knygoms galima priskirti tuos kūrinius, kuriuos rašant faktografinis pagrindas buvo esminis (mokslinės biografijos bruožas), tačiau jo teksto stilius – būdingas populiariajai biografijai, išryškinant faktus, kurie galėtų sudominti skaitytojus, kartais visiškai ignoruojant asmens mokslinę, profesinę veiklą, bet rašant daugiau arba visiškai tik apie asmeninį gyvenimą. Šis populiarinimo aspektas išryškėjo ir nemažoje dalyje istorinių biografinių knygų, kai stengiamasi atskleisti niekam nežinomus asmenybės gyvenimo aspektus, primygtinai ieškoma pikantiškų asmenybės gyvenimo detalių ir pan. (pvz., *Stalino jaunystė*). Publicistinėms biografijoms galima priskirti daugumą treptinių, kai kurias istorinių asmenybių biografijas. Publicistinėms biografijoms galima būtų priskirti tokius pagrindinius bruožus:

1. žurnalistinis stilius;
2. ryškus faktografinis pagrindas;
3. faktų gyvybingumas;
4. dažni nenuoseklūs įvairios susijusios informacijos intarpai;
5. jausminga, emociinga pasakojimo maniera.

Šiame darbe publicistinėms priskirtinos biografinės knygos nebus išskiriamos, taip stengiantis laikytis mokslinėje literatūroje įvardyto nusistovėjusio skirstymo, o tos knygos, kurios priskirtinos publicistinėms, daugiausia bus skiriamos prie populiariųjų dėl itin būdingo populiaraus (lengvo) teksto stiliaus. Šiame darbe pagal tipus bus skiriamos tik biografijos ir autobiografijos, taip siekiant

neiškreipti bendros situacijos, kadangi atsiminimai (memuarai) apskritai praktiškai negalimi priskirti kitam nei populiariajam tipui, atsiminimai moksliniais iš principo negali būti laikomi, o meniniai atsiminimai taip pat sukeltų daug prieštaravimų. Pažymėtina, jog skirstant pagal šiame darbe iškeltus biografinių knygų tipų kriterijus atsiminimai daugiausiai turėtų būti skiriami prie publicistinių biografinių knygų.

Nepaisant to, kad surinkti rezultatai leido išskirti naują biografinių knygų tipą, taip pat surinkti duomenys leidžia daryti išvadą, jog vienas iš tradicinių biografinių knygų tipų – meninė biografija – yra beveik išnykęs. Šiam tipui galima priskirti tik keletą leidinių. Šiame darbe, norint išvengti prieštaravimų, kurie akivaizdžiai kyla bandant vieną ar kitą leidinį priskirti meninei biografijai, analizuojant empirinius duomenis meninėmis biografijomis bus laikomos tik tos biografijos, kurias priskiriant abejonių praktiškai negali kilti. Tos biografijos, kurios galimai laikytinos meninėmis, tačiau galimai priskirtinos ir kitam tipui, šiame darbe bus priskiriamos kitam – mokslinės ar populiariosios biografijos – tipui.

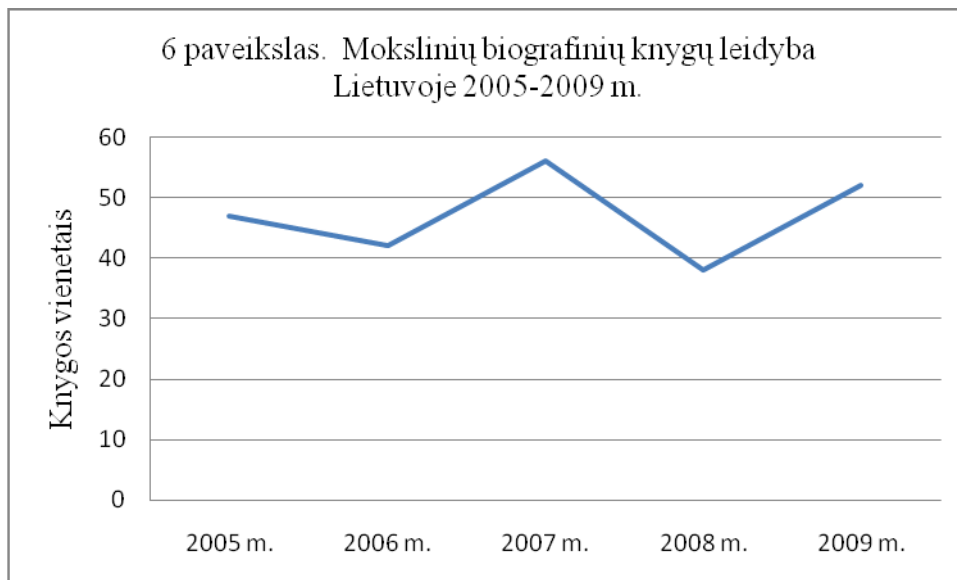
Vis dėlto, pasitelkus kiekvieno atskiro leidinio analizę, nustatyta, jog daugiausia 2005–2009 m. Lietuvoje buvo išleista mokslinių biografinių knygų. Tai rodo, jog mokslinės biografijos yra itin paklausios tiek mokslinėje aplinkoje (gausiai leidžiama mokslininkų biografijų), tiek ir kitur (mokslinės biografijos tipas ganėtinai plačiai įsigalėjęs ir rašant ne tik apie mokslininkus).

Apibendrinant galima teigti, jog mokslinių ir populiariųjų biografinių knygų leidyba Lietuvoje 2005–2009 metais buvo palyginti intensyvi, o meninių – pakankamai vangė. Vis dėlto išleista nemažai skirtingų (tiek žanrais, tiek tiražais, tiek kitais parametrais) biografinių knygų. Pagal tipus biografinės literatūros leidyba nuodugniau aptariama 2.5.1–2.5.3 skyriuose.

2.2.1. Mokslinės biografinės knygos

Nagrinėjamu laikotarpiu daugiausia išleista mokslinėms priskirtinų biografinių knygų, todėl verta atskirai aptarti būtent mokslinių biografijų leidybą Lietuvoje. Atliekant biografinių knygų leidybos duomenų analizę, išryškėjo biografinių knygų leidybos tendencija, jog svarbiausias faktorius, lemiantis biografinio kūrinio stilių (tuo pačiu ir tipą) yra tokio kūrinio objektas, t. y. labai daug priklauso nuo to, kieno gyvenimas aprašomas. Pavyzdžiui, apie šiuolaikines įžymybes mokslinių biografijų nėra rašoma, taip pat apie mokslininkus nėra linkstama rašyti populiariąsias biografijas (nors tokių yra nustatyta).

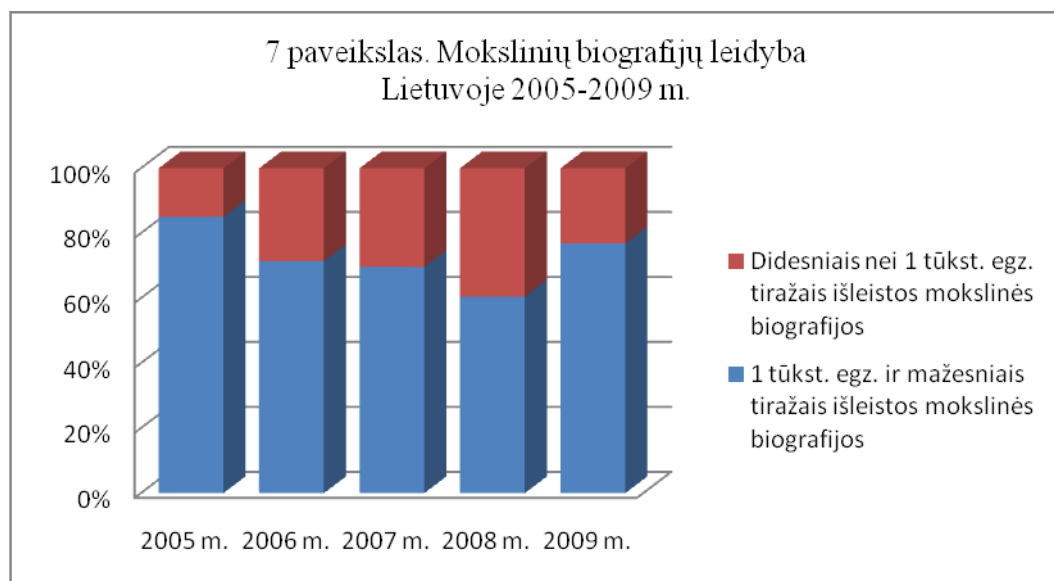
Mokslinės biografijos tipas yra ganėtinai paplitęs biografinių knygų leidyboje, o šiuo nagrinėjamu laikotarpiu netgi ir pats populiariausias. Žemiau pateiktame paveiksle (žr. 6 paveikslą) pateikti duomenys, kiek kuriais metais išleista mokslinių biografijų, atskleidžia, jog mokslinių biografinių knygų leidyba, nepaisant senų tradicijų ir palyginti didelių knygų, išleidžiamų per metus, skaičių, stabilumu nepasižymi.

*Sudaryta remiantis duomenimis, esančiais: *Bibliografijos žinios. Knygos, 2008., Ekspresinformacija apie naujus spaudinius, išėjusius Lietuvoje. 2005–2007, 2009.*

Iš viso per penkerius metus išleistos 235 mokslinės biografinės knygos, tai sudaro vidutiniškai netgi po 47 leidinius kiekvienais metais. 2005 m. išleistos 47 mokslinėms priskirtinos biografinės knygos, 2006 m. išleistos 42 knygos, 2007 m. įvyko pikas, kai išleistos 56 mokslinės biografinės knygos, tačiau 2008 m. leidyba vėl sulėtėjo ir išleisti tik 38 tokie leidiniai, 2009 m. išleista vėl daugiau, nors buvusio piko ir nepasiekta – 52 leidiniai.

Kadangi apibendrinti mokslinių biografinių knygų leidybos rezultatai neatskleidžia jokių svarbių leidybos tendencijų, verta išskirti knygas pagal tiražus. 1 tūkst. egz. ir mažesniais tiražais vidutiniškai išleista po 34 mokslines biografines knygas, o didesniais nei 1 tūkst. egz. tiražais – po 13. Išsamesnius duomenis galima matyti žemiau pateiktame paveiksle (žr. 7 paveikslą).

*Sudaryta remiantis duomenimis, esančiais: *Bibliografijos žinios. Knygos, 2008., Ekspresinformacija apie naujus spaudinius, išėjusius Lietuvoje. 2005–2007, 2009.*

2009 m. išleistos 40 mokslinės biografinės knygos, kurių tiražai yra 1 tūkst. egz. ir mažesni, t. y. daugiau kaip dvigubai daugiau nei prieš tai ėjusiais 2008 m. Toks leidinių mažesniais tiražais leidybos augimas gali būti susijęs su ekonomine krize, nes nepaisant leidybos suintensyvėjimo, buvo vengiama rizikuoti ir mokslinės biografijos leidžiamos tik nedideliais tiražais.

Didelio šuolio pastaruoju metu mokslinių biografinių knygų leidyboje nebuvo. Didesniais tiražais leidžiamų mokslinių biografijų skaičiai per penkerius metus išsilaikė ganėtinai pastovūs. Tai patvirtina, jog mokslinių biografijų leidyba Lietuvoje jau turi šioias tokias tradicijas ir yra pakankamai išsivysčiusi sritis, nes leidybos šuolis net nėra reikalingas – mokslinės biografijos leidžiamos pastoviai ir palyginti gausiai. Galima daryti išvadą, jog nepaisant laisvėjančio požiūrio į faktus, biografinių knygų tipų skaidymosi bei kaitos, mokslinės biografinės knygos neprarado aktualumo ir XXI amžiuje, be to, kai kuriais atvejais jos netgi įgavo populiarumo atspalvį, taip prisitaikydamos prie visuomenės poreikių.

2.2.2. Meninės biografinės knygos

Menines biografijas galima laikyti bene pačiu vertingiausiu biografinių knygų tipu literatūrine prasme, kadangi jos tampa ne tik vertingos kaip atitinkamo gyvenimo atspindys, bet ir kaip literatūros kūrinys. Tačiau dėl savo prigimties, meninėms biografinėms knygoms keliami aukštesni kokybės reikalavimai nei kitoms biografinėms knygoms. Dėl šios priežasties tokių kūrinių ir leidžiama gerokai mažiau. Detalesnius skaičius galima matyti žemiau pateikiamoje lentelėje (žr. 2 lentelę).

Kaip jau minėta, meninių biografijų leidybą Lietuvoje galima laikyti daugiausia epizodine, o patį biografijos tipą – ant išnykimo ribos. Pažymėtina, jog tik 10 biografinių knygų, išleistų aptariamam penkerių metų laikotarpiu, dėl jų priartėjimo prie grožinės literatūros galima priskirti meninėms. Žemiau pateiktoje lentelėje pateikti meninių biografijų pasiskirstymo pagal žanrus ir metus duomenys.

2 lentelė. Lietuvoje išleistų meninių biografinių knygų 2005–2009 m. skaičiai

	1 tūkst. egz. ir mažesniu tiražu išleistų meninių biografijų skaičiai	Didesniu kaip 1 tūkst. egz. tiražu išleistų meninių biografijų skaičiai	Iš viso
2005 m.	--	1	1
2006 m.	--	3	3
2007 m.	--	1	1
2008 m.	1	2	3
2009 m.	2	--	2
Iš viso	3	7	10

*Sudaryta remiantis duomenimis, esančiais: *Bibliografijos žinios. Knygos, 2008.*, *Ekspresinformacija apie naujus spaudinius, išėjusius Lietuvoje. 2005–2007, 2009.*

Paminėtina, kad 2007–2008 m. nebuvo išleista nė viena meninė biografija. Nagrinėjamo laikotarpio metu tik 2006 m. pastebėtinai šoks toks suintensyvėjimas – išleistos 3 meninės biografijos (taigi 50 proc. per visus penkerius metus išleistų meninių biografijų), be to, visos 3 meninės biografijos išleistos didesniu nei 1 tūkst. egz. tiražu. Apskritai reikėtų pastebėti, jog didesnioji dalis meninių biografijų leidžiamos didesniais nei 1 tūkst. egz. tiražais. Taip dar kartą parodo, jog leidėjams meninės biografijos turėtų būti itin aktualios, kadangi turi bene daugiausia galimybių tapti ilgalaikėmis investicijomis, t. y. kokybiškos meninės biografijos nėra vienkartinės ir būtinos išleisti kuo skubiau. Lemiamas meninių biografijų leidybos aspektas – jos neturėtų būti leidžiamos skubotai, tačiau labai didelis dėmesys turi būti kreipiamas į leidinio kokybę (gerą vertimą, redagavimą ir pan.), kadangi jos skiriamos tai skaitytojų grupei, kuri labiausiai vertina literatūros kokybę ir kūrinio išliekamąją vertę.

Pažymėtina, jog viena iš meninių biografijų, išleistų 2005–2009 m., išsiskiria ypač dideliu tiražu – 2006 m. Balio Sruogos knyga *Dievų miškas* buvo išleista 100 tūkst. egz. tiražu. Tokį didelį tiražą lėmė tai, jog ši knyga buvo dienraščio *Lietuvos rytas* leidžiamos kolekcijos 1 dalis. Nors anotacijoje teigiama, jog: „*Dievų miškas*“ – ne tiek kraupūs kalinio atsiminimai, kiek jų pagrindu suskurta įtikinama nacizmo satyra. *Lietuvių literatūros klasiko atsiminimų knyga vertinama kaip vienas originaliausių veikalų Europos memuaristikoje apie konclagerius*, mokslinėje literatūroje *Dievų miškas* laikoma labiau biografija / grožinės literatūros romanu nei atsiminimais. Jau pirmojoje darbo dalyje būtent ši knyga paminėta kaip sėkmingiausia iki šiol išleista lietuvių biografine knyga, o šis, kad ir išimtinis atvejis (100 tūkst. egz. tiražas yra beveik 56 kartais arba 5556 proc. didesnis už vidutinį 2006 m. knygos tiražą), tik patvirtina kūrinio unikalumą, net atsižvelgiant į tai, jog tai nebuvo sėkmingas leidybinis projektas ir leisti tokiu tiražu knygą nebuvo verta, tai, jog apskritai toks projektas buvo įvykdytas ir kūriniumi buvo išskelti tokie dideli tikslai, rodo didelį meninės biografijos potencialą. Žinoma, tai, jog projektas nepavyko, rodo, kad meninės biografijos sėkmingumui marketingo priemonės nėra itin svarbios. Šiuo atveju buvo pasitelkta daug ir efektyvių marketingo priemonių, tačiau būtent kalbant apie skaitytojų grupę, kuri tokio pobūdžio leidinius skaito, tokios priemonės yra mažiausiai veiksmingos, nes įtakos turi visiškai kiti kriterijai.

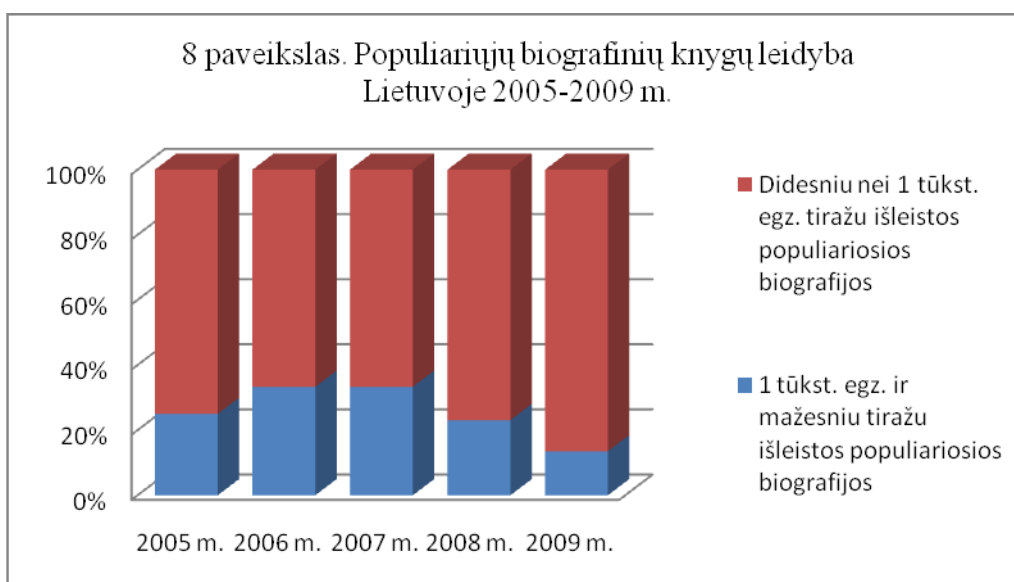
Svarbu, jog asmenybės taip pat nėra pagrindinis meninės biografijos sėkmingumą lemiantis veiksnys. Pavyzdžiui, tas pats aukščiau minėtas B. Sruogos *Dievų miškas* nėra pasakojimas apie kokį nors išskirtinį asmenį (tremtinių, partizanų ir pan. biografijų kasmet leidžiama palyginti daug), tačiau svarbus būtent biografijos ir grožinės kūrybos santykis, t. y. suartėjimas. Taip pat šiuo konkrečiu atveju B. Sruogos kūrinys paprastai laikomas biografiniu romanu ir viena ryškiausių lietuvių grotesko knygų.

Apibendrinant galima teigti, jog meninių biografijų leidyba Lietuvoje nėra aktyvi, tačiau

perspektyvi ir pelninga kalbant apie konkrečius sėkmingus projektus, todėl norint plėtoti meninių biografijų leidybą, vertėtų itin didelį dėmesį kreipti į kūrinio kokybę ir galimą ilgaamžiškumą, taip pat verta leisti pakartotinius leidimus, nes paprastai kokybiškos meninės biografijos pasižymi didele išliekamąja verte.

2.2.3. Populiariosios biografinės knygos

Nagrinėjamu laikotarpiu iš viso išleistos 66 populiariosios biografijos (beveik 16 proc. visu biografinių knygų), taigi, tai sudarytų 13–14 knygų pavadinimų per metus. Iš pirmo žvilgsnio toks skaičius nėra didelis ir neatrodo atskleidžiantis didelių biografinių knygų leidybos perspektyvų, tačiau šiam darbui surinkti duomenys atskleidė tai, jog populiariųjų biografijų leidyba pasižymi kitomis savybėmis, ją, kaip nišą, išskiriančiomis iš kitų biografinių knygų leidybos. Pirmiausia, toki išskirtinumą šiuo atveju galima pastebėti kalbant apie populiariųjų biografijų tiražus. Atskirais metais išleistų knygų, išskaidytų pagal tiražus, užimamas dalis galima matyti žemiau pateiktame paveiksle (žr. 8 paveikslą).

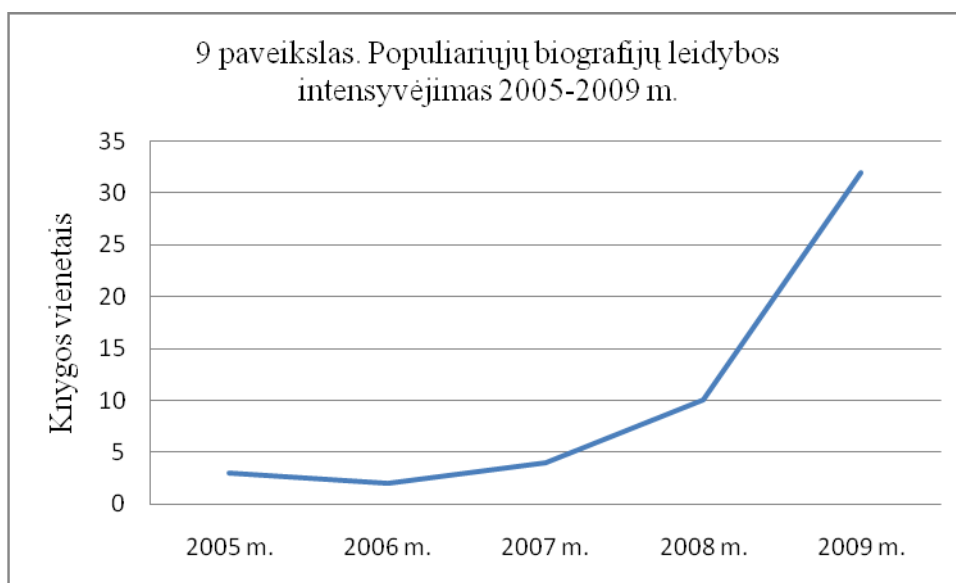
*Sudaryta remiantis duomenimis, esančiais: *Bibliografijos žinios. Knygos, 2008.*, *Ekspresinformacija apie naujus spaudinius, išėjusius Lietuvoje. 2005–2007, 2009.*

2005 m. iš viso išleistos 4 populiariosios biografinės knygos, iš jų tik 1 knyga (25 proc.) išleista 1 tūkst. egz. ar mažesniu tiražu ir 3 (75 proc.) – didesniu nei 1 tūkst. tiražu. 2006 m. iš viso išleistos 3 populiariosios biografinės knygos: mažesniais tiražais taip pat išleista 1 (33 proc.) biografinė knyga, o didesniais – 2 (66 proc.) leidiniai. 2007 m. jau galima pastebėti šią toki augimą, nes iš viso išleistos 9 populiariosios biografinės knygos, iš kurių 3 (33 proc.) išleistos mažesniais tiražais ir 6 (66 proc.) – didesniais. 2008 m. augimas dar ryškesnis, nes iš viso išleista 13 (tokių knygų, iš kurių mažesniais tiražais išleistos kaip ir praėjusiais metais 3 knygos (23 proc.), tačiau didesniais tiražais – 10 knygų (77 proc.). 2009 m. jau pastebėtinas didelis šuolis, t. y. iš viso išleistos 37 populiariosios biografinės knygos: mažesniais tiražais išleistos 5 populiariosios

biografinės knygos (beveik 14 proc.), o didesniais – netgi 32 (86 proc.) leidiniai.

Šie rezultatai atskleidžia didelį populiariųjų biografinių knygų leidybos skirtumą nuo kitų biografinių knygų leidybos. Pirmiausia, per nagrinėjamą penkerių metų laikotarpį daugiau populiariųjų biografijų išleista didesniu nei 1 tūkst. egz. tiražu negu 1 tūkst. egz. ar mažesniais tiražais, t. y. 51 knyga išleista didesniu kaip 1 tūkst. egz. tiražu ir 7 – mažesniu (taigi mažesniais tiražais išleista net septynis kartus mažiau knygų). Populiariųjų biografinių knygų, išleistų didesniais nei 1 tūkst. egz. tiražais, Lietuvoje 2005–2009 m. laikotarpiu išleista daugiausiai ne tik lyginant su kitais biografinių knygų tipais, bet ir apskritai su visomis biografinėmis knygomis. Taigi tyrimo metu išryškėjo tendencija populiariąsias biografijas verčiau leisti didesniais, nei mažesniais tiražais. Taip pat šie duomenys rodo, jog populiariosios biografinės knygos paprastai pasiteisina komerciškai, joms prognozuojami didesni pardavimai nei kitoms, pasitaiko ir po antrą kartą leidžiamų populiariųjų biografijų (pvz., *Radži. Likimas nepajėgė manęs nuskriausti*).

Siekiant atskleisti perspektyviausią biografinių knygų leidybos sritį, toliau šiame skyriuje bus aptariamoms tik tos populiariosios biografinės knygos, kurios išleistos didesniais nei 1 tūkst. egz. tiražais. Didesniais tiražais išleistų populiariųjų biografinių knygų skaičius galima matyti žemiau pateiktame paveiksle (9 paveikslas).

*Sudaryta remiantis duomenimis, esančiais: *Bibliografijos žinios. Knygos, 2008.*, *Ekspresinformacija apie naujus spaudinius, išėjusius Lietuvoje. 2005–2007, 2009.*

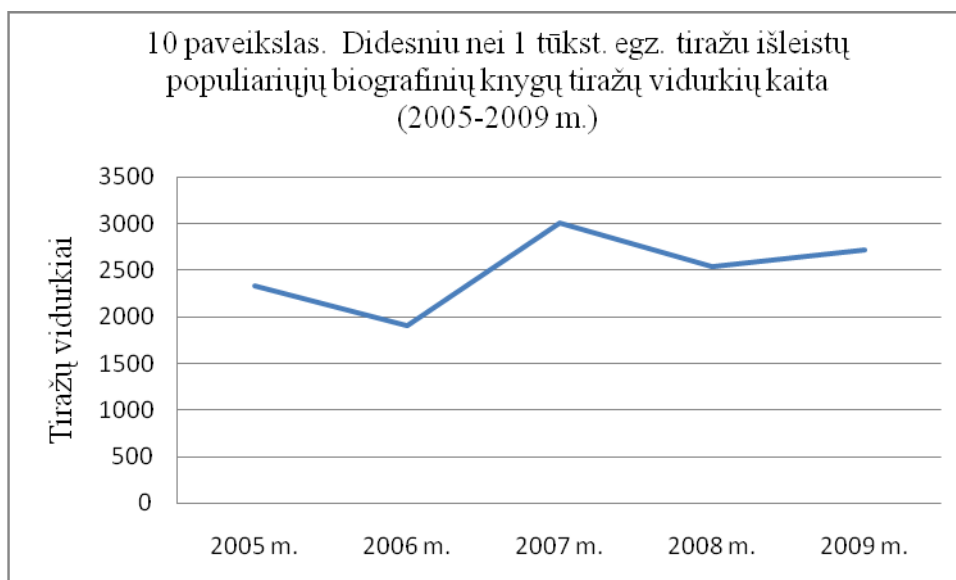
Analizuojant didesniais tiražais išleistas populiariąsias knygas galima matyti 2008–2009 m. išryškėjusią tendenciją leisti populiariąsias biografines knygas didesniais tiražais. Nagrinėjamo laikotarpio pradžioje, t. y. 2005–2006 m., populiariosios biografijos buvo leidžiamos tik epizodiškai ir tai buvo galima laikyti visiškai atsitiktine leidyba (2–3 knygos per metus). 2007 m. tokių knygų leidyba jau šiek tiek užtelėjo, kadangi išleistos 4 pavadinimų knygos, o 2008 m. jau buvo galima pastebėti akivaizdų augimą – išleista 10 knygų. Akivaizdus šuolis įvyko 2009 m., kai (palyginus su

žemiausia riba – 2006 m. rezultatais) biografinių knygų didesniais tiražais išleista netgi 1 600 proc. daugiau, o palyginus su prieš tai ėjusių 2008 m. rezultatais įvyko 320 proc. šuolis.

Tą patį galima pasakyti ne tik iš duomenų, surinktų tyrimo metu, bet ir iš vis dažniau 2008–2009 m. žiniasklaidoje pasirodančios informacijos, susijusios su biografinės literatūros leidyba. Šiuo laikotarpiu Lietuvos spaudoje pasirodo ir šiokių tokių biografinių knygų rinkos analizės straipsnių, kurie kad ir dažnai kritiškai analizuoja šį reiškinį, vis dėlto jo neignoruoja. Taip pat žiniasklaidoje nuolatos galima gauti informacijos apie naujas populiariausias biografijas, aprašomus asmenis, interviu, susijusių su išleistomis knygomis ir kt. Pažymėtina, jog gausėjančios marketingo priemonės taip pat ne tik kad reklamuoja atitinkamas konkrečias knygas, bet netiesiogiai ir knygas, skaitymą apskritai.

Taigi, toks suintensyvėjimas rodo naują tendenciją Lietuvos knygų rinkoje – vartotojai linkę domėtis negrožinės literatūros leidiniais. Pasak Lietuvos leidėjų asociacijos prezidentės L. Varanavičienės *negrožinė literatūra Lietuvoje pradeda išstumti grožinę literatūrą. Pasaulinėje rinkoje šis procesas yra labai senas, bet Lietuvoje mes visi vis dar labai mėgome skaityti romanus* (Lukaitė, Absoliuta Andželika). Kaip vieną iš tokio reiškinio priežasčių Lolita Varanavičienė įvardija ekonominę Lietuvos situaciją (krizę), nes *dabar žmonės nori konkrečių patarimų, kaip susivokti gyvenime, nori, kad tais patarimais dalintųsi autoritetas, nori paprastos literatūrinės raiškos* (Lukaitė, Absoliuta Andželika). Leidėjams nelieka kitos išeities, kaip prisitaikyti prie vartotojų poreikių ir leisti kad ir aktualius trumpą laiką, bet efektyviai realizuojamus leidinius.

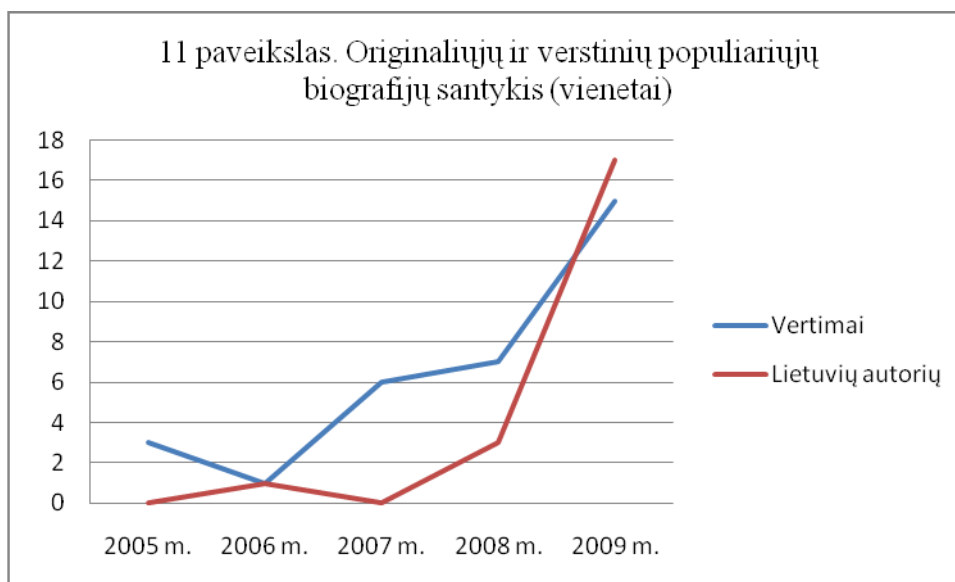
Populiariųjų biografinių knygų tiražų kaitą nagrinėjamu laikotarpiu galima matyti žemiau pateiktame paveiksle (žr. 10 paveikslą).

*Sudaryta remiantis duomenimis, esančiais: *Bibliografijos žinios. Knygos, 2008.*, *Ekspresinformacija apie naujus spaudinius, išėjusius Lietuvoje. 2005–2007, 2009.*

2005 m. didesniais tiražais išleistų populiariųjų biografinių knygų tiražų vidurkis – 2 333 egz., 2006 m. tokių leidinių tiražų vidurkis yra dar mažesnis – 1 900 egz. 2007 m. populiariosios biografinės knygos buvo leidžiamos bene didžiausiais tiražais, nes didesniais tiražais išleistų knygų vidurkis siekia 3 tūkst. egz. 2008 m. tiražai šiek tiek nukrito, taigi vidurkis – 2 533 egz. 2009 m. galime laikyti populiariųjų biografinių knygų tiražų stabilizacijos metais, nes vidurkis – 2 711 egz. Taigi, populiariųjų biografijų tiražų vidurkis 2005–2009 m. laikotarpiu buvo palyginti pastovaus dydžio ir tik 2006 m. buvo šiek tiek nukritęs žemiau 2 tūkst. egz. ribos. Didžiausias tiražų vidurkis – 2007 m., kai vienas leidinys buvo leidžiamas vidutiniškai 3 tūkst. egz. tiražu.

Taip pat analizuojant populiariasias biografines knygas ir jų leidybos sąnaudas verta aptarti ir tai, kiek tokių leidinių yra verstinės ir kiek parašytos lietuvių kalba. Išsamius duomenis galima matyti žemiau pateiktame paveiksle (žr. 11 paveikslą).

*Sudaryta remiantis duomenimis, esančiais: *Bibliografijos žinios. Knygos, 2008.*, *Ekspresinformacija apie naujus spaudinius, išėjusius Lietuvoje. 2005–2007, 2009.*

2005 m. didesniais tiražais išleistos 3 populiariosios biografinės knygos ir nė vienos lietuvių autorių. 2006 m. išleista po 1 verstinę ir lietuvių autoriaus knygą. 2007 m. išleistos 6 verstinės knygos ir nė vienos, kurios originalioji kalba būtų buvusi lietuvių. 2008 m. išleistos 7 verstinės populiariosios biografinės knygos ir 3 – lietuvių autorių. 2009 m. išleista 15 verstinių knygų ir 17 populiariųjų biografinių knygų, parašytų lietuvių kalba. Šie rezultatai atskleidžia, jog iki 2009 m. didesniais nei 1 tūkst. egz. tiražais praktiškai nebuvo leidžiamos lietuvių autorių (lietuvių kalba) parašytos populiarios biografijos. Tai rodo dar vieną biografinių knygų leidybos proveržio tašką 2009 m., t. y. būtent 2009 m. pirmą kartą per šį nagrinėjamą laikotarpį populiariųjų biografinių knygų, parašytų lietuvių kalba, buvo išleista daugiau nei verstinių.

Tai, jog Lietuvoje pradedamos leisti populiariosios biografinės knygos, parašytos lietuvių ir apie lietuvius, rodo, kad Lietuvos leidėjai atrado naują dar neišnaudotą leidybos nišą. Savaiame

suprantama, leidyba originalia kalba be to, kad tai Lietuvoje šiuo atveju yra naujovė, turi ir kitų privalumų, pavyzdžiui, daug mažesnes leidybos sąnaudas. Kalbant apie leidybos sąnaudas vertėtų pažymėti, jog būtent populiariosios biografinės knygos išsiskiria iš kitų tuo, jog gali atnešti bene daugiausiai *greito* pelno, taigi palyginti nedidelės investicijos atsiperka itin greitai, o tai leidėjams yra itin patraukli knygų leidybos ypatybė.

Norint nustatyti galimą populiariųjų biografinių knygų pelningumą galima paanalizuoti konkretų pavyzdį, 2009 m. išleistą dainininkės biografiją *Džordana Butkutė Prarastas rojus: skandalinga išpažintis lovoje* (autorė Jurga Baltrukonytė, išleido leidykla Ekspress leidyba), kuri išleista 2 tūkst. egz. tiražu liepos mėnesį (*Ekspresinformacijos apie naujus spaudinius, išėjusius Lietuvoje*, duomenimis) ir papildomu tiražu (skaičius nėra žinomas ir bibliografijos rodyklėse šis papildomas leidimas taip pat neskelbiamas) jau po mėnesio – rugpjūtį. Pirmojo tiražo vieno knygos egzemplioriaus savikaina yra 8,63 Lt (knyga gausiai iliustruota fotografijomis, spausdinta ant kokybiško, kreidinio popieriaus), o antrojo jau mažesnė – 5,50 Lt. Šio leidinio rinkos kaina – maždaug 20–22 Lt (po metų likusių egzempliorių kaina nukrito iki 9,99 Lt). Taigi pelnas pradžioje siekė net 250 proc., o perteklinių egzempliorių – apie 180 proc. Akivaizdu, jog tokios knygos leidyba yra neabejotinai pelninga. Tačiau taip pat paminėtina, jog leidžiant būtent tokio pobūdžio leidinį svarbu investuoti į įvairias marketingo priemones. Analizuojama biografija pasižymėjo palyginti skandalinga ir aktyvia reklamos kampanija ir šiuo atveju akivaizdu, kad pamačius, jog gausi reklama yra efektyvi, suskubta (po mėnesio) išleisti papildomą tiražą.

Pastoviai leidžiančių populiariąsias biografines knygas leidėjų 2005–2009 m. laikotarpiu nenustatyta. Dauguma didžiųjų Lietuvos leidyklų (*Alma littera*, *Tyto alba*, *Versus aureus* ir kt.) 2009 m. išleido daugiau nei įprastai, t. y. po 1–3 biografines knygas, bet nebūta jokio didesnio proveržio. Kita vertus, galima teigti, jog populiariųjų biografinių knygų leidybos suintensyvėjimą 2009 m. iš dalies lėmė naujų rinkos dalyvių atsiradimas. 2009 m. populiariąsias biografines knygas pradėjo leisti net trys įmonės, kurių pagrindinė veikla nėra knygų leidyba: *Laisvos valandos*, *Ekspress leidyba* bei *Obuolys*.

Įmonė *Obuolys* bent iki 2008 m. pagrindine savo veikla laikė kino portalą (www.obuolys.lt), vėliau pradėjo leisti knygas, o 2009 m. išleido 4 biografijas: *Randai* (apie roko grupės *Red Hot Chilli Peppers* vokalistą Entonį Kiedį), *Hitleris ir jo moterys*, *Kristen Stewart. Mergina, pamilusi vampyrą*, bei *Michael Jackson. Manija. Magija. Visa istorija* (ši leidykla 2010 m. išleido dar 2 biografines dainininko Maiklo Džeksono knygas). Ši įmonė koncentruojasi ties verstinės literatūros leidyba, tas pats pasakytina ir apie biografijas – leidžiamos daugiau šiuolaikinių (išskyrus Hitlerio biografiją) užsienio įžymybių biografijos.

Leidykla *Laisvos valandos* yra UAB *Žurnalų leidybos grupė* padalinys. Minėta žurnalų

leidybos įmonė leidžia 15 pavadinimų žurnalus (paminėtina, jog taip pat leidžia žurnalus *Žmonės* bei *Legendos*). 2009 m. pradėjusi savo veiklą leidykla *Laisvos valandos* išleido 6 biografijas: *Gintarė Karaliūnaitė. Nebaigtas romanas, Esu, kokia esu. Birutė Dambrauskaitė, Akiplėša, arba Tas ir Kitas Arūnas Valinskas, Pasivaikščiojimas su Larisa Kalpokaite, Vilija Lobačiuvienė. Raganos istorija* bei *Radži. Likimas nepajėgė manęs nuskriausti*. Šios leidyklos biografinių knygų leidyba neturėtų būti trumpalaikis reiškinys ir veiklos tęstinumas remiantis leidyklos interneto svetainės duomenimis yra akivaizdus – 2010 m. išleistos 7 populiariosios biografijos, taip pat leidžiamos kulinarinės knygos (dažnai jų autoriai yra įžymūs asmenys, popkultūros atstovai) ir pan. laisvalaikio literatūra. Leidžiamos lietuvių įžymybių biografijos. Pažymėtina, jog šios leidyklos leidžiamos knygos yra projektai, daugiausiai išsivystę iš žurnalų rubrikų, straipsnių. Be to, išleidus knygas žurnalai pasitelkiami kaip paranki reklamos priemonė, t. y. leidiniai vienas kitą reklamuoja – žurnalai knygas, o knygos – žurnalus. .

UAB *Ekspress leidyba* – viena didžiausių žurnalų leidybos įmonių, kuri buvo suformuota sujungus tris įmones, turinčias didelę žurnalų leidybos patirtį: UAB *Moteris*, UAB *Pienių pieva* ir UAB *Tavo vaikas*. Šiuo metu ši įmonė leidžia 10 pavadinimų žurnalus, o 2006 m. ėmėsi ir knygų leidybos. 2009 m. įmonė išleido tik 1 jau aukščiau minėtą biografiją – *Džordana Butkutė. Prarastas rojus: skandalinga išpažintis lovoje*, tačiau biografinės literatūros leidybos tęstinumas pastebėtinai ir 2010 m., kai jau išleistos 2 biografinės knygos. Ši įmonė taip pat leidžia lietuvių asmenybių (garsenybių) biografijas ir neleidžia verstinės literatūros.

Šiuo atveju pastebėtina ryškėjanti komercinės sinergijos tendencija Lietuvos leidyboje, nes įmonės ėmėsi leisti biografines knygas kaip šalutinius produktus – apie tuos pačius asmenis rašoma žurnale, o vėliau apie juos leidžiamos knygos. Tokiu atveju užsitikrinamas pakankamas reklamos kiekis (tiek tiesioginės, tiek netiesioginės) bei gaunamas greitas pelnas. Žurnalų leidybos įmonės taip pat turi pakankamai patirties, įgūdžių realizuojant trumpalaikės vertės produktus, todėl joms nėra sudėtinga greitai išparduoti tokio pobūdžio knygas.

Taip pat pavarčius konkrečius šių įmonių leidinius ryškėja tendencija itin mažai investuoti į teksto kokybę, t. y. vertimo, redagavimo ir korektūros darbai daugumoje tokių leidinių atliekami labai nekokybiškai ir netgi atmestiniai. Kadangi vartotojams tokia produkcija yra tinkama, pardavimai yra efektyvūs, taigi leidybinės įmonės į tai ir neinvestuoja, tačiau dauguma linkusios investuoti į paviršutinišką leidinio kokybę, t. y. dauguma knygų leidžiama su daug iliustracijų, ryškiais, blizgiais viršeliais ir pan. Tokios įmonės, kurioms knygų leidybos veikla nėra pirmaeilis pragyvenimo šaltinis, taip pat linkusios daugiau investuoti į knygų pardavimo priemones – reklamos kampanijas ir pan.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta aukščiau apie populiariausias biografines knygas, galima daryti

išvadą, jog leidėjams būtent tokio pobūdžio knygos yra bene įdomiausias biografinių knygų tipas. Apibendrinant galima išskirti tai daugiausiai lemiančias priežastis:

- tai vienintelis biografinių knygų tipas, daugiausia leidžiamas tik didesniais tiražais (bent jau didesniais kaip 1 tūkst. egz.) ir beveik neleidžiama mažesniais tiražais;
- didelė dalis populiariųjų biografijų yra lietuvių autorių, dėl to sutaupoma vertimo išlaidų;
- galima numatyti tendenciją, jog ir toliau jos bus leidžiamos;
- parduodama mažiau pavadinimų, bet daugiau knygų vienetų;
- populiariausias biografijas paprastai perka tie, kurie šiaip knygų neskaito – praplečiama rinka ir auginama nauja skaitytojų karta;
- mažesnės investicijos į leidinio teksto kokybę (mažesnės redagavimo, vertimo, korektūros išlaidos).

IŠVADOS

Biografinė knyga yra kūrinys, kurio objektas yra konkretaus, realiai gyvenusio ar vis dar gyvenančio žmogaus gyvenimas. Tiek mokslinėje literatūroje, tiek žiniasklaidoje biografijomis vadinamos visos biografinės knygos, tačiau biografija yra daug siauresnę sritį apimantis terminas – biografija tėra viena iš biografinių knygų rūšių, kurių iš viso yra trys: biografijos, autobiografijos ir memuarai (atsiminimai). Rūšių reikšmės yra neaiškios ne tik skaitytojams, bet ir leidėjams bei autoriams, todėl knygos dažnai priskiriamos ne tai rūšiai, kuriai turėtų.

Tiek teorinė medžiaga, tiek duomenys apie 2005–2009 m. išleistas biografinės knygas leidžia daryti išvadą, jog vyksta tam tikras žanrų jungimasis, kai tiek autobiografijos, tiek dalis atsiminimų praranda savo savastį ir tampa didesnės rūšies – biografijų – dalimi.

Biografinės knygos gali būti skiriamos į tris tipus: menines, mokslines ir populiariąsias, tačiau dažniais atvejais labai sunku nustatyti konkrečios knygos priklausomybę kuriam nors tipui ir tai rodo, kad šie tipai su laiku praranda savo konkrečias ribas, niveliuojasi ir persipina.

Biografinių knygų leidyba Lietuvoje iki pat XXI a. tai daugiau, tai mažiau atsilieka nuo užsienio šalių. Labai vėlai buvo išleistos pirmosios biografinės knygos lietuvių kalba, o vėliau literatūrine prasme žanro sąstingį lėmė sovietinės okupacijos laikotarpis, kai biografinės literatūros buvo leidžiama daug, tačiau savo turiniu ji neatliko pirmapradės paskirties, knygų turinys buvo apribotas.

XX a. pab. Lietuvai atgavus nepriklausomybę biografinių knygų leidyba suklestėjo, nes buvo leidžiamos knygos, kurių iki tol ilgą laiką nebuvo galima leisti. Taip pat dažnai tokių kūrinių kokybė buvo itin menka, tačiau tuo laikotarpiu išleistos knygos suteikė autoriams ir leidėjams profesionalumo, būtino biografinių knygų leidybos vystymuisi.

Darbo pradžioje iškelta hipotezė, teigianti, kad 2008–2009 m. laikotarpiu Lietuvos knygų rinkoje suintensyvėjo biografinių knygų leidyba, pasitvirtino. 2008–2009 m. padidėjo ne tik išleistų knygų pavadinimų skaičius, bet padidėjo ir knygų tiražai. Leidyba pradėjo intensyvėti 2008 m., o pagreitį įgavo 2009 m. Pakilimą lėmė daugiausiai šios priežastys:

- Užsienio patirties pritaikymas Lietuvos leidyboje eksploatuojant iki tol nenaudotą nišą – populiariąsias lietuvių biografinės knygas.
- Ryškėjanti komercinės sinergijos tendencija – populiariąsias biografinės knygas kaip šalutinį produktą pradėjo leisti neprofesionalios knygų leidyklos.
- Gausiai naudojamos marketingo priemonės, agresyvios reklamos kampanijos,

gerinančios pardavimus.

XXI a. biografinių knygų leidybos tendencijos yra glaudžiai susijusios su ekonominiais, politiniais, kultūriniais veiksniais. Šie veiksniai lemia, kokie objektai vyrauja biografinių knygų viršeliuose. Šiuo atžvilgiu biografinių (populiariųjų) knygų leidyba dažnai grindžiama žiniasklaidoje įprastais principais.

Intensyvėjant biografinių knygų leidybai iškilo ir problemų dėl gausios kritikos žiniasklaidoje dėl prastos leidinių kokybės.

Lyginant Lietuvos biografinių knygų leidybą su užsienio šalių patirtimi taip pat galima daryti išvadą, jog biografiniai leidiniai Lietuvoje turi labai daug perspektyvų ir 2008 m. prasidėjęs kilimas buvo tik tokio kilimo pradžia. Biografinės knygos turėtų būti aktyviai ir pelningai leidžiamos ateityje, taip išnaudojant kiek įmanoma daugiau vidinių šalies resursų ir aktyvinant naujus vartotojus – paauglius, jaunimą, knygų neskaitančius žmones.

Pastoviai ir nuosekliai leidžiančių populiariąsias biografines knygas leidėjų 2005–2009 m. laikotarpiu nenustatyta, 2008 m. beveik visos didžiosios Lietuvos leidyklos išleido šiek tiek daugiau biografinių leidinių, bet nebūta jokio didesnio proveržio. 2008 m. leidėjų gretas papildė nauji rinkos dalyviai, t. y. įmonės, kurių pagrindinė veikla nėra knygų leidyba (*Laisvos valandos*, *Ekspres leidyba* bei *Obuolys*). Tai rodo, jog biografinių knygų leidyba yra perspektyvi ir domina tiek profesionalius knygų leidėjus, tiek įmones, biografinę literatūrą leidžiančias kaip šalutinį produktą.

BIBLIOGRAFINIŲ NUORODŲ SARAŠAS

1. ARNSTEIN, Victoria. Wrapping up exclusives. *The Bookseller*, 2007 m. spalio 19 d., 28–29 p.
2. BAVERSTOCK, Alison. *Leidybos marketingas*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2002. 343 p. ISBN 9986-850-38-X.
3. BORCHMEYER, Dieter; ŽMEGAČ, Viktor. *Pagrindinės moderniosios literatūros sąvokos*. Vilnius: Tyto alba, 2000. 381 p. ISBN 9986-16-174-6.
4. Celebrity memoirs: alive and kicking. *The Bookseller*, 2006 m. gruodžio 8 d., p. 25.
5. EDEL, Leon. *Literary Biography*. Toronto: Anchor Books: Doubleday, 1959. 170 p.
6. DAUGIRDAS, Tomas. Dvi minutės šlovės. *Naujasis židinys*, 2010, Nr. 9-10. p. 304–305.
7. GARRATY, John Arthur. *The Nature of Biography*. New York, 1957. 215 p.
8. KUBILIUS, Vytautas. *Problemos ir situacijos*. Vilnius: Vaga, 1990. 428 p. ISBN 5-415-00478-5.
9. KUBILIUS, V. *Literatūra istorijos lūžyje*. Vilnius: Diemedžio leidykla, 1997. 343 p. ISBN 9986-23-031-4.
10. LUKAITĖ, Absoliuta Andželika. Patarimų ieškantys skaitytojai išjudino biografijų leidybą. [interaktyvus] 2009, rugsėjis [žiūrėta 2009-12-22]. Prieiga per internetą: <http://www.tekstai.lt/>.
11. *Lietuvių literatūros enciklopedija*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001. 563 p. ISBN 9986-513-95-2.
12. *Literatūros terminų žodynas*, 1 sąsiuvinis, 1995, Vilnius: Baltos lankos, 80 p.
13. MARSHALL, P. David. *Celebrity and Power*. Minnesota: University of Minnesota Press, 1997. 295 p. ISBN 0-8166-2724-X.
14. MATEJČIĆ, Barbara. Svjetske knjizare otpuštaju ljude, u hrvatskima prodaja nikad bolja. [interaktyvus] 2009, kovas [žiūrėta 2010-11-01]. Prieiga per internetą: <http://www.poslovnih.hr/vijesti/svjetske-knjizare-otpuštaju-ljude-u-hrvatskima-prodaja-nikad-bolja-110200.aspx> .
15. MIKALČIŪTĖ, Raimonda; ZIMINAITĖ, Karina. Nuo žurnalo viršelio į biografijos knygą. *15 minučių Kaunas*, 2009 m. spalio 12 d., Nr. 158 (804).
16. ПЕТРОВА, Анастасия. Зачем издательства выпускают столько книг про знаменитых людей? [interaktyvus] 2009, liepa [žiūrėta 2010-11-01]. Prieiga per internetą: <http://publishit.ru/?p=2633> .

17. PLUTARCHAS. *Biografijos*. Vilnius: Baltos lankos, 1998. 159 p. ISBN 9986-813-95-6.
18. RAILIENĖ, Birutė. Lietuvos mokslininkai monografijose. Lietuvos mokslų akademijos biblioteka [interaktyvus] [žiūrėta 2010-10-22]. Prieiga per internetą: <http://www.minfolit.lt/arch/7001/7496.pdf>.
19. RAPHAEL, Guy. The secret lives of lovable celebrities, *The Bookseller*, 2007 m. rugpjūčio 17 d., p. 27.
20. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985. 527 p.
21. VANAGAITĖ, Gitana. Autobiografijos teorijos metmenys. In *Žmogus ir žodis* [interaktyvus]. Vilnius, 2001, [nr.] 2. [žiūrėta 2010-10-22]. Prieiga per internetą: <http://www.senoji.vpu.lt/zmogusirzodis/PDF/literaturologija/2001/van40-47.pdf>.
22. VANAGAITĖ, G. Tapatybės problema tarybinių ir nepriklausomybės metų autobiografijoje. *Tapatybės problema XX amžiaus lietuvių literatūroje*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2008.
23. VANAGAITĖ, G. Sustingusios gyvenimo formos sovietmečio autobiografijose. *Kultūros barai*, 1998, Nr. 7.
24. VANAGAITĖ, G. Eglės Juodvalkės gyvenimo ir ligos istorija. *Žmogus ir žodis*. 2002, [nr.] 2. [interaktyvus] [žiūrėta 2010-10-20]. Prieiga per internetą: <http://www.biblioteka.vpu.lt/zmogusirzodis/PDF/literaturologija/2002/van19-24.pdf>.
25. TURNER, Graeme. *Understanding celebrity*. London: Sage publications, 2004. 149 p. ISBN 0-7619-4168-1.

ŠALTINIAI

1. *Bibliografijos žinios. Knygos, 2008*. Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos kasmetinis leidinys, 2007-. Vilnius: 2008. ISSN 1392-1738.
2. *Ekspresinformacija apie naujus spaudinius, išėjusius Lietuvoje*. Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos informacinis biuletėnis. 1958-. Vilnius: 2005–2007. ISSN 1392-4850.
3. *Ekspresinformacija apie naujus spaudinius, išėjusius Lietuvoje*. Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos informacinis biuletėnis. 1958-. Vilnius: 2009. ISSN 1392-4850.

PUBLISHING OF BIOGRAFIC BOOKS IN LITHUANIA DURING 2005–2009

Marija Matulytė-Černiauskienė

SUMMARY

Tendencies in book publishing is a topical problem of publishers. In the world, biografic literature in publishing industry has already taken an advanced position, that is why it is important to know if this niche is also actual for Lithuanian publishers, especially when in Lithuania neither Lithuanian nor foreign scientists have ever researched publishing of biografic books at all.

With the purpose to research specific interests of consumers and changes in publishing area of particular books, the objective of this thesis is formed, i.e. publishing of biografic books in Lithuania during 2005–2009. So this thesis is aimed at defining the topics of publishing biografic books and to analyse opportunities and tendencies of publishing development of such books.

The aim of this paper is to research publishing of biografic books in Lithuania and to identify the tendencies and perspectives of publishing of such books.

In order to reach the aim the following main tasks are set:

- a) to prepare the tipology of biografic books;
- b) to research the historical development of biografic books;
- c) to research history of publishing biografic books in Lithuania;
- d) to identify the specialities of biografic books publishing in the recent years and the possible tendency in the forthcoming years with reference to the recent years' data of publishing biografic books.

In order to reach the aim and fulfil the tasks in this thesis the following research methods were applied: comparative method, sistematic analysis, repertory analysis, biografic synthesis and generalisation method.

Hypothesis raised in the beginning of the thesis, which says that in the period of 2008–2009 publishing of biografic books intensified in the Lithuanian book market, was absolutely confirmed. Publishing started to intensify in 2008 and took acceleration in 2009. Not only the number of titles of published books but also the number of editions increased. Furthermore, it has been identified that this intensity is perspective and the following reasons of such rise in publishing biografic books are revealed:

- The application of foreign experience in the Lithuanian publishing industry while exploiting a before unused niche, i.e. popular Lithuanian biografic books.
- The tendency of commercial synergy which is becoming more conspicuous, which means that press of unprofessional books started to publish biografic books as by-product.
- Widely used marketing means and agresive advertising campains have contributed to

an increase in sales.

- The emergence of new market players in 2009, when three companies, whose main activity had not been related to book publishing, started to publish popular biographic books: *Laisvos valandos*, *Ekspress leidyba* and *Obuolys*.

The tendencies of publishing biographic books are closely linked with economical, political, cultural factors. These factors determine what objects dominate on the covers of biographic books. In this regard, publishing of biographic (popular) books is grounded on common principles of media.